

Vanhuudesta

by
Marcus Tullius Cicero

Powered By

Pdf Corner

First
Published

1993

[Vanhuudesta Pdf](#)

By

Marcus Tullius Cicero

This version of the Pdf is

Re-designed by

[PdfCorner.com](#)

© Copyright Reserved 2018

Vanhuudesta

By Cicero, Marcus Tullius

Finnish

A Doctrine Publishing Corporation Digital Book

This book is indexed by ISYS Web Indexing system to allow the reader find any word or number within the document.

VANHUUDESTA

Kirj.

MARCUS TULLIUS CICERO

Latinasta (Cato Maior De Senectute) Suomentanut K. J. Hidén

Hämeenlinnassa, Arvi A. Karisto Osakeyhtiö, 1918.

Alkulause.

Ciceron *Cato Maior De senectute* on jo tätä ennen ilmestynyt suomeksi lehtori K. Blomstedtin kääntämänä (Hämeenlinnassa 1886). Blomstedtin mehevä, yleensä hyvin ansiokas esitys on kuitenkin alusta alkaen ollut vaikeasti saatavissa -- -- tilapäisjulkaisuun kuuluvana -- sekä yleisölle miltei tuntematon.

Uudessa suomennoksessa olen etupäässä seurannut C. Meissnerin toimittamaa painosta (Leipzig 1898). Yleensä olen noudattanut alkutekstin ulkonaista rakennettakin, mikäli suomen kielen vaatimukset sen ovat sallineet. Erinäisiin kohtiin olen lisännyt lyhyitä selityksiä.

Runosäkeitä tulkitessani olen käyttänyt Blomstedtin suomennosta, johon yliopettaja, toht. R.V. Koskimies hyväntahtoisesti on tehnyt erinäisiä korjauksia. Käännöksen valmistamisessa on myös poikani, ylioppilas Ilmari Hidén ollut avullisena.

Sääksmäen Kärssä, heinäk. 31 p:nä 1917.

K. J. Hidén.

JOHDANTO.

Marcus Tullius Cicero syntyi 3 p:nä tammik. v. 106 e.Kr. lähellä Arpinumin pikkukaupunkia Italiassa. Isä oli tilanomistaja ja kuului talonpoikaissukuun. Nuori Marcus sai huolellisen kasvatuksen Roomassa Qvintus-veljensä kanssa. Hänen opettajanaan oli muiden muassa kreikkalainen runoilija Archias, jonka puolesta hän myöhemmin piti puheen oikeuden edessä. Ajan sivistysvaatimusten mukaisesti Cicero etupäässä opiskeli kreikan kieltä ja kirjallisuutta, filosofiaa ja puhetaitoa. Varsinaisen kouluajan päätyttyä hän kuunteli useiden oppineiden luentoja, harjoittaen uutterasti puhetaitoaan. Hän esiintyi jo v. 81 ensi kerran julkisesti puhujana eräässä oikeusjutussa ja rohkeni seuraavana vuonna puolustaa amerialaista isänmurhasta syytettyä Sextus Rosciusta kaikkivaltiaan diktaattorin Sullan suosikkeja vastaan. Kehittyäkseen vielä monipuolisemmin oleskeli Cicero vv. 79-77 Italian ulkopuolella, harjoittaen opintoja Kreikassa, Vähässä-Aasiassa ja Rhodos-saarella kuuluisien opettajien johdolla. Palattuaan Roomaan hän otti vilkkaasti osaa valtiolliseen elämään, tuli v. 75 kvestoriksi (valtionvarain hoitajaksi), v. 69 ediliksi (järjestysvirkamieheksi) sekä v. 66 pretoriksi (ylituomariksi). Näitä virkojaan hän hoiti tunnollisesti ja oikeudenmukaisesti, joten hän saavutti yleistä suosiota. Vaikka Cicero olikin nousukas (*homo novus*), valittiin hänet konsuliksi varhaisimpana lain myöntämänä ikävuotena, vuodeksi 63 e.Kr.

Konsulina Cicero paljasti Catilinan vallankumoukselliset vehkeet ja tukahutti hänen suunnittelemansa salaliiton, johon kuului paljon ylhäisiä roomalaisia. Hän sai senaatin päättämään, että Catilinan Roomaan jääneet puoluelaiset olivat mestattavat saamatta oikeutta vedota kansaan. Cicero oli nyt valtiollisen toimintansa huippukohdassa ja sai osakseen valtavia suosiosoituksia. Mutta koska Catilinan rikostoverien kuolemantuomio oikeastaan oli ollut laiton, täytyi Ciceron huhtikuussa v. 58 vapaaehtoisesti lähteä maanpakoon Kreikkaan kansantribuuni Publius Clodius Pulcherin tekemän lakiehdotuksen takia. Jo seuraavana syksynä v. 57 kutsuttiin hänet takaisin. Kaikkialla otti kansa hänet vastaan suurella riemulla. Seuraavina vuosina Cicero toimi etupäässä asianajana ja puhujana, saavuttamatta enää entistä vaikutustaan. Sitten hänet v. 51 lähetettiin prokonsulina (maaherrana) hoitamaan Kilikian maakuntaa Vähässä-Aasiassa. Siellä hän tunnollisesti koetti perehtyä maakuntansa tarpeisiin sekä edistää sen parasta. Hän otti m.m. osaa muutamiiin vähäisiin sotaretkiin. Kun Cicero v. 50 jälleen saapui Italiaan, oli Caesarin ja Pompeiuksen välinen sisällissota jo alkamaisillaan. Kauan aikaa epäroityään Cicero asettui jälkimmäisen puolelle sekä lähti hänen luokseen Kreikkaan. Kun Pompeius joutui tappiolle Pharsaloksen taistelussa v. 48, palasi Cicero Italiaan ja sai Caesarilta armahduksen. Muuttuneiden valtiollisten olosuhteiden johdosta Cicero toistaiseksi vetäytyi yksityiselämään, omistautuen kokonaan kirjallisille ja tieteellisille harrastuksilleen.

Vasta sitten kuin Caesar oli saanut surmansa v. 44, astui Cicero jälleen valtiolliselle näyttämölle. Hän tahtoi palauttaa vallan senaatille ja konsuleille sekä piti vallantavoittelija Marcus Antoniusta vastaan neljätoista kiivasta hyökkäyspuhetta (n.s. filippiläistä). Mutta kun Caesarin otopoika Octavianus odottamatta sopi Antoniuksen kanssa ja molemmat ynnä Marcus Aemilius Lepidus tekivät kolmiliiton, jakaakseen vallan keskenään, joutui Cicerokin Antoniuksen vaatimuksesta valtionkirouksen alaiseksi. Cicero aikoi vielä paeta Italiasta, mutta takaa-ajavat sotilaat yllättivät hänet matkalla ja surmasivat 7 p:nä jouluk. v. 43 e.Kr. lähellä Caietaa. Hänen päänsä ripustettiin Roomassa puhujalavalle, jonka kunniana hän niin kauan oli ollut.

Ciceron luonne ja toiminta ovat hamasta muinaisuudesta saakka joutuneet eriävien arvostelujen alaisiksi. Varsinkin on hänen valtiollista toimintaansa usein tuomittu ankarasti. Muutamat, kuten etupäässä tunnetut saksalaiset historioitsijat W. Drumann ja Th. Mommsen, ovat hänessä nähneet vain valtiollisen teeskentelijän, jolla on ollut yhtä vähän kykyä kuin vakaumusta ja enemmän sanoja kuin aatteita. Totta onkin, että häneltä puuttuivat ne ominaisuudet, etupäässä se luonteenlujuus ja päättäväisyys, joita valtiomieheltä vaadittiin Rooman tasavallan loppuaikoina, kun koko yhteiskunta oli ikäänkuin käymistilassa. Sitävastoin Cicero on puhujana ja kirjailijana saavuttanut jotensakin yleisen tunnustuksen sekä pysyvaisen maineen. Cicero on ollut Rooman kuuluisin puhuja, joka hienostuneella, tenhoavalla käytöksellään, selkeällä ja vaikuttavalla esityksellään ja milloin koruttomalla, milloin mahtipontisella, jopa pöyhkeämuotoisella, mutta silti aina sujuvalla ja mallikelpoisella sanonnallaan täydellisesti lumosi kansalaisensa. Kuitenkaan eivät hänen puheensa vaikuta enää yhtä voimakkaasti kuin niitä aikoinaan pidettäessä, eivätkä luonnollisesti tehoa yhtä välittömästi jyykkiin pohjoismaalaisiin kuin herkkämielisiin, helposti innostuviin romanilaisiin kansoihin.

Ciceron jälkeensajättämien kirjallisten tuotteiden lukumäärä on hyvinkin suuri. Näissä hän on helposti tajuttavassa ja miellyttävässä muodossa esittänyt kreikkalaisen sivistyksen tuloksia sekä kohottanut latinan kielen täydellisyyteen, josta tuli esikuva kaikiksi ajoiksi. Ciceron tuotannosta on nykyaikaan säilynyt puheita, retorisia kirjoituksia, filosofisia teoksia, kirjeitä, historiallisia ja maantieteellisiä kyhäelmiä sekä runoja. Hänen puheitaan tunnetaan ainakin nimeltä noin 105; jälkimaailmalle säilyneistä ovat tärkeimmät: 6 puhetta Verrestä vastaan, puhe Gnaeus Pompeiuksen ylipäällikkyydestä, 4 puhetta Catilinaa vastaan, puheet runoilija Archiaan puolesta ja Milon puolustukseksi sekä 14 filippiläistä puhetta Antoniusta vastaan. Retorisista kirjoituksista nimettäköön seuraavat: "Puhujasta", "Ihannepuhuja", "Brutus" I. "Mainioista puhujista", ja filosofisista: "Valtiosta", "Laeista", "Korkeimmasta hyvästä ja äärimmäisestä pahasta", "Keskusteluja Tusculanumissa", "Jumalien luonnosta", tähän suomennossarjaan käännettävänä oleva "Velvollisuuksista" y.m. Ciceron kirjeitä on tallella neljä, hänen vapautetun orjansa ja kirjurinsa Tiron toimittamaa kokoelmaa, jotka tarjoavat ylen tärkeitä tietoja Ciceron elämän ja toiminnan sekä yleensä koko aikakauden historian valaisemiseksi. Ciceron teoksia on kaikkina aikoina innokkaasti luettu ja uutterasti tutkittu sekä käännetty jokaisessa sivistysmaassa.

* * * * *

"Kukapa ei olisi lukenut Ciceron Catoa? Kenpä ei olisi tuntenut mielenlennystä kaikesta siitä, mikä tässä on lausuttu vanhuuden hyväksi sekä sen nurjaa arvostelemista tahi halveksimista vastaan?"

Jakob Grimm: "Puhe vanhuudesta".

Ciceron filosofisiin teoksiin kuuluu myös kirjanen *Cato Maior De senectute*, joka nyt julkaistaan suomenkielisenä. Alkuaan Cicero tutki filosofiaa vain kehittyäkseen puhetaidossa, mutta syventyi siihen perusteellisemmin sellaisina aikoina, jolloin hänen oli pakko pysyä erillään julkisesta elämästä. Kirjoituksillaan hän tahtoi tutustuttaa kansalaisiaan kreikkalaisten filosofiaan, johdattaakseen nimenomaan nuorisoa paremmille teille. Filosofisissa tutkimuksissaan Cicero ei johdonmukaisesti seurannut mitään oppisuuntaa eikä omaksunut mitään itsenäistä kantaa, vaan oli n.s. eklektikko, joka valitsi ja omisti itselleen eri järjestelmistä sen, mikä näytti hänestä oivalliselta ja tarkoituksenmukaiselta. Sentähden hän itsekin nimitti tutkielmiaan jäljitelmiksi (*apographa*), sanoen niistä kerrankin: "Lisään vain sanoja, joita minulla on yllin kyllin". Vaikka niissä onkin paljon ristiriitaisuuksia, puutteita ja vaillinaisuuksia, on niillä sittenkin ollut suuri merkitys sekä Ciceron aikalaisille että myös jälkimaailmalle. Niissä näet Cicero loi varman ja täydellisen latinankielisen filosofisen sanaston sekä esitti kreikkalaisen filosofian tuloksia hauskasti ja helppotajuisesti.

Kuten jo edellä mainittiin, antautui Cicero kirjallisille harrastuksilleen varsinkin senjälkeen kuin hän oli tullut takaisin maanpaostaan, ja toistamiseen, kun hän oli saanut armahduksen Caesarilta. Etenkin jälkimmäisellä kerralla oli hän vaipunut syvään alakuloisuuteen ja hervottomuuteen, kun huomasi joutuneensa kaikesta valtiollisesta toiminnasta syrjään. Lisäksi kohtasi häntä mitä ankarin isku, rakkaan tyttärensä Tullian kuolema v. 45. Tämä saattoi hänet erittäin kiihkeästi syventymään filosofiaan, saadakseen siitä huojennusta

surussaan. Silloin syntyivät kaikki Ciceron filosofiset teokset, myöskin nyt kysymyksessä oleva.

Niinkuin näkyy, on tällä kirjasella kaksoisnimitys. Siinä seurasi Cicero tunnetun monikirjailijan Marcus Terentius Varron antamaa esimerkkiä; tämä näet lisäsi tutkielmiensa otsakkeihin jonkun esikuvallisen henkilön nimen, joka elämällään ja toiminnallaan ikäänkuin valaisi teoksen aihetta ja sisältöä. Täysin varmasti ei tiedetä, mihin aikaan kirja ilmestyi; useimmat kuitenkin otaksuvat, että se julkaistiin heti Caesarin murhan jälkeen. Sen omisti Cicero -- samoin kuin vähän myöhemmin kyhäämänsä kirjasen nimeltä *Laelius De amicitia* -- uskolliselle ystävälleen Titus Pomponius Atticukselle, joka oli häntä kolme vuotta vanhempi. Lähin aihe sen kirjoittamiseen oli niinmuodoin se seikka, että kumpikin ystävyksistä oli jo päässyt vanhuuden ikään. Saadakseen enemmän eloisuutta ja havainnollisuutta esitykselleen Cicero antoi sille vuoropuhelun muodon, kuten monessa muussa suurelle yleisölle kirjoittamassaan teoksessa. Kuitenkaan hän ei Platonin tapaan käyttänyt vuoropuhelua johdonmukaisesti koko teoksessa, vaan seurasi Aristoteleen menettelyä. Siten vuoropuhelu muodostaa johdannon sitä seuraavaan yhtenäiseen esitykseen, jossa vain silloin tällöin viitataan sivuhenkilöihin.

Koko teoksen päähenkilöksi, esityksen varsinaiseksi kannattajaksi, valitsi tekijä erään Rooman tasavallan merkkimiehistä, Marcus Porcius Caton, jolla oli lisänimet *Censorius* (ankara), *Sapiens* (viisas) ja *Maior* (vanhempi). Hän oli oikea muinaisajan roomalaisen perikuva, -- yksinkertainen elämäntavoiltaan, tarkka ja tunnollinen kaikissa toimissaan, urhoollinen sodassa sekä taitava puhuja ja monipuolinen kirjailija rauhanaikana; lisäksi oli hänellä tavattomat ruumiinvoimat, joihin ikä ei näyttänyt pystyvän. Tosiaan Cicero ei mitenkään olisi voinut löytää miestä, joka paremmin olisi soveltunut pitämään puolustuspuhetta vanhuuden hyväksi. Cicero on kyllä pannut omat mielipiteensä Caton suuhun, mutta on kumminkin kuvaillessaan hänen luonnettaan koettanut noudattaa historiallisia perinnäistietoja. Sopivissa paikoissa esitetään tapauksia Caton elämästä, viitataan hänen teoksiinsa ja käytetään vanhentuneita sanoja ynnä lauseparsia. Kuitenkin täytyy Ciceron toisinaan lieventää Caton jäykkää yksipuolisuutta sekä ihannoiden tasoittaa hänen luonteensa karkeita, myöhemmän ajan roomalaisille epämieluisia puolia.

Sivuhenkilöinä esiintyvät vanhan Caton rinnalla ystävykset Publius Cornelius Scipio Aemilianus *Africanus Minor* ja Gaius Laelius, jolla samoin kuin Catolla oli lisänimi *Sapiens*. Muinaisuudessa oli näiden molempien ystävyys hyvin kuuluisa ja kiitetty. Scipio -- Lucius Aemilius Pauluksen poika ja vanhemman Scipio Africanuksen pojan Publiuksen ottopoika -- on Rooman historiassa tunnettu Karthagon ja Numantian valloittajana. Laeliuksesta sitävastoin tiedetään verrattain vähän. Hän otti Scipion johdolla osaa 3. puunilaissotaan ja taisteli myös Lusitaniassa Viriatusta vastaan. Vihdoin hän tuli konsuliksi v. 140 e.Kr. Laelius oli lempeä, tasapuolinen ja tyyni mies, joka saavutti suurta kunnioitusta kansalaistensa keskuudessa.

Keskustelu näiden henkilöiden välillä esitetään tapahtuvaksi Caton kodissa v. 150 e.Kr., vuotta ennen hänen kuolemaansa, jolloin Cato oli 84 vuoden ikäinen, Scipio 35 ja Laelius 38 vuoden.

Ciceron kirjanen sai pian suosiota osakseen, ja sillä on edelleen kaikkina aikoina ollut hartaita lukijoita ja ihailijoita.

VANHUUDESTA

Titus Pomponius Atticukselle.

1. "Oi Titus, auttaa jos Sua voin tahi huoltasi häätää, nyt joka syöntäsi särkevi noin sekä kalvaen kiusaa, paljonko palkkaa saan?"

Sallitaanhan minun puhutella Sinua, Atticus, samoilla säkeillä, joilla Flamininusta puhuttelee:

"mies, johon luottaa voi, jos kohtakin köyhä ja halpa".

Kuitenkin tiedän varmasti, ettet, kuten Flamininus,

"öitäsi, päiviäs, oi Titus, noin surusynkkänä vietä".

Tunnenhan kyllä mielenmalttisi ja tasaisuutesi sekä tiedän, että olet tuonut mukanas Ateenasta paitsi lisänimeäsi myös hienoa sivistystä ja kokemusta. Ja kuitenkin otaksun, että samat asiat, jotka tuottavat surua minulle itselleni, toisinaan liian kovasti huolestuttavat Sinuakin; mutta niihin nähden lohduttaminen kävisi liian pitkälliseksi sekä olisi siksi toiseen ajankohtaan lykättävä. Nyt sensijaan olen parhaaksi katsonut kirjoittaa Sinulle jotain vanhuudesta. Tahdon näet, että me molemmat, sekä Sinä että minä itsekin, saamme huojennusta tuosta jo meitä rasittavasta tahi varmasti lähenevästä vanhuuden taakasta, mikä on meille yhteinen. Tiedän toki, että Sinä puolestasi kannat sitä, niinkuin kaikkea, maltillisesti ja viisaasti nyt ja vast'edeskin. Mutta tahtoessani kirjoittaa jotakin vanhuudesta, näytit Sinä mielestäni ansaitsevan tätä lahjaa, josta me molemmat saatamme hyötyä.

Minulle ainakin on tämän kirjasen valmistaminen ollut niin mieleistä, että se on poistanut kaikki vanhuuden vaivat sekä lisäksi tehnyt sen suloiseksi ja miellyttäväksi. Niinmuodoin ei voida milloinkaan kiittää filosofiata tarpeeksi hyvin, koska sen, neuvoja noudattava henkilö saattaa viettää koko elinaikansa vapaana vaivoista. Muista filosofisista aiheista olemme puhuneet paljon ja tulemme vielä useinkin puhumaan; nyt omistan Sinulle kirjan vanhuudesta.

En ole tehnyt Tithonosta koko esityksen päähenkilöksi, kuten keolainen Ariston (satuhenkilöllä olisi näet liian vähän arvoa), vaan olen siksi määrännyt vanhan Marcus Caton, jotta esitykselläni olisi suurempi vaikuttavuus. Hänen luonaan annan Laeliuksen ja Scipion lausua ihmettelystä siitä, että hän niin helposti kestää vanhuuttaan, sekä annan hänen vastata heille. Jos hän näyttää Sinusta haastelevan oppineemmin kuin hänellä on tapana omissa kirjoissaan, niin laskepa se Kreikan kirjallisuuden ansioksi, jota hän, kuten tiettyä on, hartaasti tutki vanhoilla päivillään. Mutta miksi tarvitaan enempää selittämistä? Heti kohta on Caton oma puhe selvittävä koko käsityksemme vanhuudesta.

2. *Scipio*: Usein ihmettelen yhdessä ystäväni Laeliuksen kanssa sinun erinomaista ja täydellistä viisauttasi, Marcus Cato, sekä kaikissa muissa suhteissa että erittäinkin siinä, etten koskaan ole huomannut vanhuuden sinua rasittavan, vaikka se varsin useille vanhuksille on niin vastenmielinen, että he väittävät kantavansa raskaampaa taakkaa kuin Aetna on.

Cato: Näytättepä te, Scipio ja Laelius, ihmettelevän asiaa, joka ei ole yhtään pulmallinen. Niille tosiaan käy vaikeaksi jokainen ikäkausi, joilla itsessään ei ole mitään apukeinoja hyvään ja onnelliseen elämään; mutta niille, jotka etsivät kaikkea hyvää omasta itsestään, ei mikään saata näyttää pahalta, minkä välttämätön luonnonlaki tuopi muassaan. Tällainen on vanhuus varsinkin; kaikki toivovat saavuttavansa sen, mutta moittivat sitä jouduttuaan siihen tilaan. Niin suuri on typeräin ihmisten epäjohtonmukaisuus ja nurinkurisuus. He väittävät vanhuuden hiipien yllättävän heidät pikemmin kuin he olivat luulleetkaan. Ensiksi: kuka on pakottanut heidät tuohon väärään luuloon? Mitenkä vanhuus pikemmin seuraa nuoruutta kuin nuoruus lapsuuden aikaa? Toiseksi: kuinka vanhuus olisi heille vähemmän rasittava, jos kävisivät 800. vuotiaan, kuin jos kävisivät 80:ttä? Kun mennyt vaikka kuinkakin pitkä aika olisi kulunut umpeen, ei minkäänlainen lohdutus enää voisi lieventää houkkion vanhuutta. Jos te siis tavan takaa ihmettelette viisauttani -- kunpa se vastaisikin teidän luuloanne ja minun lisänimeäni --, niin tietäkää, minä olen viisas vain siinä suhteessa, että seuraan parasta johdattajaa, luontoa, aivan kuin jumalaa ja tottelen sitä; eihän ole todenmukaista, että se hyvin järjestettyään kaikki muut ikäkaudet olisi hutiloinut viimeisessä näytöksessä huonon runoilijan tavoin. Mutta sittenkin on ollut välttämätöntä, että on jotain lopullista sekä lakastumista että varisemista, niinkuin puiden hedelmien ja maan tuotteiden laita on määräaikaisen kypsymisen jälkeen. Tätä on viisaan tyynesti kestettävä. Mitäpä on sotiminen luontoa vastaan muuta kuin taistelemista jumalain kanssa giganttien tavalla?

Laelius: Kuitenkin teet sinä, Cato, suuren palveluksen meille molemmille -- vakuutan sen myös Scipion puolesta --, jos me toivoessamme tulla vanhoiksi tahi ainakin sitä varmasti halutessamme jo aikoja ennen saamme oppia sinulta, millä tavoin helpoimmin voimme kestää iän rasiusta.

Cato: Tahdon sen tehdä mielelläni, Laelius, varsinkin, koska se teille molemmille sanojesi mukaan on mieleistä.

Laelius: Haluamme todellakin, ellei se sinulle. Cato, tuota vaivaa, saada nähdä, millainen saavuttamasi päämäärä on, koska jo olet kulkenut tuon pitkän matkan, jota meidänkin on astuttava.

3. *Cato:* Sen teen niin hyvin kuin voin, Laelius. Usein olen läsnäolevana kuunnellut ikätoverieni valituksia -- vanhan sananlaskunkin mukaan yhtäläiset helpoimmin yhtyvät. Niinpä suunnilleen minun ikäisten entisten konsulien Gaius Salinatorin ja Spurius Albinuksen oli tapana päivitellä toisinaan, että heillä ei ollut tarjona aistillisia huvituksia, joiden puuttuessa he pitivät elämää arvottomana, ja toisinaan taas, että saivat osakseen ylenkatsetta niiden puolelta, jotka tavallisesti olivat kunnioittaneet heitä. Mutta minusta nämä eivät näyttäneet syyttävän sitä, mitä oikeastaan piti syyttää. Sillä jos tuo tapahtuisi vanhuuden vaikutuksesta, tulisi sama kohtaamaan minua ja kaikkia muita vanhanpuoleisia miehiä. Mutta olen huomannut, että useiden vanhuus ei ole antanut aihetta valituksiin, koska nämä eivät ole pahoitelleet vapautumistaan himojen kahleista eivätkä ole liioin kärsineet omaistensa puolelta ylenkatsetta. Syy kaikkiin tuonlaisiin valituksiin johtuu luonteesta eikä iästä. Tasaiset vanhukset, jotka eivät ole ärtyisiä eivätkä epäystävällisiä, viettävät helppoja vanhuudenpäiviä, äreys ja tyylyys taas ovat vastukseksi joka ikäkaudelle.

Laelius: Kyllä niin on, kuin sanot, Cato; mutta ehkäpä joku voi sanoa, että vanhuus näyttää sinusta siedettävämmältä vaikutusvaltasi, varallisuutesi ja arvokkaan asemasi takia, mitkä sentään eivät saata tulla monenkaan osalle.

Cato: Tuo todella kuulostaa joltain, Laelius, mutta eihän kaikki millään muotoa ole niistä riippuvaa. Niinpä esimerkiksi kerrotaan Themistokleen vastanneen riidan aikana eräälle seripholaiselle, joka oli sanonut, ettei Themistokles ollut saavuttanut loistavuutta oman kunniansa, vaan isänmaansa kunnian nojalla: "Totta tosiaan, minä en olisi milloinkaan tullut kuuluisaksi, jos olisin seripholainen, etkä sinä, vaikka olisitkin ateenalainen." Samaan tapaan voidaan sanoa vanhuudestakin. Vanhuus ei saata olla keveä viisaallekaan suurimmassa köyhydessä eikä helppo houkkiolle suurimmassa varallisuudessaan. Tieteet ja harjoitukset hyvissä avuissa ovat joka tapauksessa, Scipio ja Laelius, vanhuuden parhaimpia puolustuskeinoja vaivoja vastaan. Kun niitä joka ikäkausi harrastetaan, kantavat ne ihmeteltäviä hedelmiä pitkän ja toimekkaan elämän jälkeen sekä sentähden, etteivät ne milloinkaan meitä petä, eivät edes elämän viime hetkenäkään -- mikä kuitenkin on mitä tärkeintä --, että sentähden, että tietoisuus hyvin vietetystä elämästä ja monen hyvän työn muisto ovat perin suloisia.

4. Olen nuorukaisena rakastanut Qvintus Fabius Maximusta, Tarentumin valloittajaa, aivan kuin ikätoveriani, vaikka hän olikin vanhus. Siinä miehessä näet oli ystävällisyyden lieventämää arvokkuutta, eikä vanhuus muuttanut hänen luonnettaan. Kuitenkin aloin pitää häntä kunniaassa, kun hän ei vielä ollut kovin vanha, mutta silti iäkäs. Sillä vuoden kuluttua syntymästäni oli hän ensi kerran konsulina, ja kun hän oli sinä neljättä kertaa, lähdin ihan nuorena hänen seurassaan sotamiehenä Capuan edustalle ja viisi vuotta senjälkeen Tarentumia vastaan. Sitten tulin neljä vuotta myöhemmin kvestoriksi. Tätä virkaa hoidin Tuditanuksen ja Cetheguksen ollessa konsuleina, silloin kuin Fabius vanhanpuoleisena miehenä puolusti Cinciuksen lahjuksia ja lahjoja koskevaa lakiehdotusta. Hän kävi sotia aivan kuin nuorukainen, vaikka hän oli peräti vanha, sekä hillitsi tyynellä kestävyydellään Hannibalia, joka riehui eteenpäin nuorukaisen lailla. Hänestä lausui ystävämme Ennius:

"Yks on vankaks valtamme viipymisellähän saanut.
Juoruja halpoen valtion vain hän onnea valvoi,
siksipä miehen maine on kirkas nyt kuni ennen."

Millä valppaudella, millä neuvokkuudella hän saikin Tarentumin valtaansa! Kun Salinator paettuaan linnaan, sittenkuin oli menettänyt kaupungin, kerskaili sanoen: "Minun avullani Sinä, Qvintus Fabius, olet valloittanut takaisin Tarentumin", virkkoi Fabius hymyillen hänelle minun kuullessani: "Totta kyllä, sillä, jollet Sinä olisi menettänyt sitä, en olisi koskaan valloittanut sitä." Hän oli yhtä etevä rauhan töissä kuin sodassa. Hän vastusti toisena konsulikautenaan niin kauan, kuin hän jaksoi, virkaveljensä Spurius Carviliuksen pysyessä toimettomana, kansantribuuni Gaius Flaminiusta, kun tämä vastoin senaatin mielipidettä tahtoi jakaa Picenumin ja Gallia cisalpinan alueen kansalle miesluvun mukaan. Vaikka hän olikin augurina, rohkeni hän väittää, että se tapahtui parhaiden ennusmerkkien mukaan, mikä tapahtui valtion hyväksi; se taas, mitä ehdotettiin valtion vahingoksi, ehdotettiin vastoin ennusmerkkejä. Olen oppinut tuntemaan paljon eteviä ominaisuuksia tässä miehessä; kuitenkin ei mikään ole enemmän ihmeteltävää kuin se tapa, millä hän kesti

mainion poikansa, entisen konsulin, kuoleman. Hänen ruumispuheensa on vielä saatavissamme. Emmekö pidä jokaista filosofia köykäisenä hänen rinnallaan lukiessamme sitä? Hän oli suuri julkisuudessa ja kansalaistensa silmien edessä, mutta vielä etevämpi perheensä keskuudessa. Millainen puhelahja, millainen opetuskyky ja millainen muinaisuuden tuntemus hänellä olikaan ja kuinka syvät tiedot augurioikeudessa! Hänellä oli paljon kirjallista sivistystä, ollakseen roomalainen. Hän muisti sekä kotimaan että myös ulkomaiden historian. Nautin silloin niin halukkaasti hänen keskustelustaan, ikäänkuin olisin aavistanut sitä, mikä todella tapahtui, nimittäin, ettei minulla hänen kuoltuaan enää olisi ketään, jolta voisin oppia.

5. Miksi nyt näin paljon puhetta Maximuksesta? Siksi, itse asiassa, että huomaisitte olevan väärin sanoa sellaista vanhuutta kurjaksi. Tosin eivät kaikki saata olla semmoisia miehiä kuin Scipio ja Maximus, jotka voivat muistella kaupunkien valloituksia, maa- ja meritaisteluja, käymiänsä sotia sekä voittokulkuja. Myöskin rauhallisesti ja lisäksi nuhteettomasti ja sivistyneesti vietettyä elämää seuraa suloinen ja tynni vanhuus. Semmoinen oli tietääksemme Platonin, joka kuoli 81 vuoden vanhana kirjoittaessaan paraikaa. Semmoinen oli myös Isokrateen, joka omien sanojensa mukaan 94. ikävuotenaan kirjoitti *Panathenaios*-kirjansa ja senjälkeen eli vielä viisi vuotta. Hänen opettajansa Gorgias Leontinoin kaupungista täytti 107 vuotta eikä koskaan herjennyt työstään eikä toimestaan. Kun häneltä kysyttiin, miksi hän tahtoi niin kauan elää, vastasi hän: "Minulla ei ole mitään aihetta moittia vanhuutta." Sepä oivallinen ja oppineelle miehelle sovelias vastaus! Sillä omista vioistaan ja omasta virheellisyydestään syyttävät ymmärtämättömät ihmiset vanhuuttaan. Niin ei tehnyt juurikaan mainitsemani Ennius:

"Kuin hepo vikkellä tuo, joka voittanut on monikertaan
kilvass' Olympian, nyt lepää ikäloppuna vihdoin."

Hän vertaa omaa vanhuuttaan uljaan ja voittoisan ratsun vanhuuteen. Hänepä saatatte oivallisesti muistaa. Sillä yhdeksäntoista vuotta hänen kuolemansa jälkeen nämä nykyiset konsulit Titus Flamininus ja Manius Acilius ryhtyivät toimeensa. Hän kuoli Caepion ollessa ensi kerran ja Philippuksen toistamiseen konsulina, kun minä itse 65-vuotiaana tervekeuhkoisena vahvalla äänellä puolustin Voconiuksen lakiehdotusta. Seitsemänkymmenen vuoden ikäisenä, niin vanhaksi näet eli Ennius, hän kesti kahta räsitusta, joita pidetään suurimpina, nimittäin köyhyyttä ja vanhuutta, siten, että näytti miltei iloitsevan niistä.

Miettiessäni asiaa huomaan todellakin olevan neljä syytä siihen, miksi vanhuutta pidetään kurjana:

ensiksi, koska se estää toiminnasta;

toiseksi, koska se tekee ruumiin heikommaksi;

kolmanneksi, koska se yleensä riistää meiltä kaikki aistilliset nautinnot;

neljänneksi, koska se ei ole kaukana kuolemasta.

Katsokaamme, jos suvaitsette, kuinka pätevä ja kuinka oikeutettu jokainen näistä on.

6. "Vanhuus estää toiminnasta." Mistä toiminnasta? Siitä kaiketi vain, mikä aikaansaadaan nuoruuden voimilla. Eikö siis vanhuudelle ole tarjona minkäänlaisia töitä, joita silti voitaisiin suorittaa sielunvoimilla, vaikka ruumis onkin heikko? Eikö sitten Qvintus Maximus toimittanut mitään, eikö sitten isäsi Lucius Paulus, kelpo poikani appi? Eivätkö nuo muut vanhukset, Fabriciukset, Curiukset, Coruncaniukset, tehneet mitään suojelemaan valtiota neuvokkuudellaan ja vaikutuksellaan? Appius Claudiuksen vanhuuden lisäksi tuli vielä hänen sokeutensa; kuitenkin hän, kun senaatin mielipide kallistui rauhan ja liiton tekoon Pyrrhoksen kanssa, lausui empimättä sen, minkä Ennius on kertonut säkeissään:

"Miksikä mielenne, jotk' ain' ennen suorana seiso,
poikenneet ovat harhaan puuttuen mieltä ja määrää?"

sekä muutakin erittäin painavaa. Onhan runo teille tuttu, ja lisäksi on Appiuksenkin puhe vielä tallella. Ja tämän hän teki seitsemäntoista vuotta toisen konsulikautensa jälkeen, vaikka oli kymmenen vuotta kulunut hänen kumpaisenkin konsulikautensa välillä ja hän ennen ensimmäistä konsulivuottaan jo oli ollut censorina. Tästä voidaan päätellä, että hän todellakin oli vanha Pyrrhoksen sodan aikana. Kumminkin olemme näin kuulleet hänestä isiltämme. Niinmuodoin ne eivät esitä mitään pätevää, jotka väittävät, että toiminta ei kuulu vanhoille. He menettelevät samoin kuin ne, jotka hokevat, että perämies ei tee mitään purjehdittaessa, kun hän istuu peräkeulassa levollisena pitäen peräsintä, samalla kuin toiset kiipeävät mastoihin, toiset juoksentelevat pitkin laivan kantta ja toiset ammentavat pohjavettä. Hän ei toimita sitä, minkä nuoret laivamiehet tekevät, mutta itse asiassa hän tekee paljon parempaa ja tärkeämpää työtä. Suuria ei saada aikaan ruumiinvoimilla eikä vikkelyydellä tahi nopeudella, vaan ymmärtäväsyydellä, vaikutusvallalla ja harkinnalla. Puhumattakaan siitä, että nämä ominaisuudet vähenisivät vanhoiksi tullessamme, ne tavallisesti vielä lisääntyvätkin.

Ehkä minä oltuani monenlaisissa sodissa tavallisena sotamiehenä, sotatribuunina, alipäällikkönä ja konsulina nyt teidän mielestänne olen joutilaana, kun en ota osaa sotiin. Mutta senaatille minä määrään, mitä sotia on käytävä ja miten niitä on käytävä. Minä olen jo aikoja sitten uhannut sodalla Karthagoa, jolla kauan aikaa on ollut pahaa mielessä. En lakkaa sitä pelkäämästä, ennenkuin kuulen sen olevan perinpohjin hävitety. Jospa kuolemattomat jumalat säästäisivät tämän voiton sinulle, Scipio, jotta päättäisit sen, minkä isoisäsi on jättänyt tekemättä. Hänen kuolemastaan on kohta kuusineljäntä vuotta kulunut, mutta moisen miehen muistoa tulevat kaikki seuraavat vuodet ylläpitämään. Hän kuoli vuotta aikaisemmin kuin olin censorina sekä yhdeksän vuotta konsulikauteni jälkeen tultuaan valituksi toistamiseen konsuliksi tuona virka-aikanani. Olisiko hän ollut tyytymätön vanhuuteensa, vaikka olisikin elänyt satavuotiaaksi? Ei toki, sillä ei hän hyökkäisi eikä hyppäisi eikä käyttäisi heittokeihästä kaukaa taisteltaessa tahi miekkaa käsikähmässä, vaan hän käyttäisi ymmärrystä, järkevyyttä ja harkintaa. Ellei sellaisia ominaisuuksia olisi vanhuksilla, eivät esi-isämme olisi maininneet ylintä neuvostoa vanhain neuvostoksi eli senaatiksi. Lakedaimonilaisten keskuudessa nimitetään ylintä valtionvirkaa hoitavia henkilöitä vanhuksiksi, joita he ovatkin.

Jos tahdotte lukea tahi kuulla ulkomaiden historiata, saatte tietää, että nuoret miehet ovat järkyttäneet suurimpia valtioita, mutta, että vanhukset ovat pitäneet niitä pystyssä sekä saattaneet ne jälleen entiselleen.

"Kuink' ompi valta vahva teiltä sortumaan jo joutunut?"

Näin näet kysytään Naevius-runoilijan Ludus-nimisessä näytelmässä. Siihen vastataan paljon muun ohella pääasiassa seuraavasti:

"Se tointa suurisuisten on, se työtä keltanokkien."

Onhan ajattelelemattomuus ominaista kasvavalle iälle ja viisaus vuorostaan vanhenevalle.

7. "Mutta muisti heikkenee." Luulenpa sen kyllä, ellet harjoita sitä tahi myöskin, jos olet hitaanlainen luonnostasi. Themistokles oli oppinut kaikkien kansalaisten nimet. Luuletteko sitten hänellä vanhemmaksi tultuaan olleen tapana Aristeidesta Lysimakhoksena tervehtiä. Minä puolestani en tunne vain nykyään elossa olevia henkilöitä, vaan myöskin heidän isänsä ja isoisänsä enkä pelkää ihmisten puheen mukaan kadottavani muistiani lukiessani hautakirjoituksia. Juuri niitä lukemalla palautan vainajat mieleeni. Tosiaankaan en ole kuullut yhdenkään vanhuksen unohtaneen, mihin hän on kaivanut aarteensa. He muistavat kaiken sen, mikä heillä on huolena, nimittäin säädetyt määräpäivät, velallisensa ja velkojansa. Entäpä edelleen? Mitäpä arvelette lainoppineista, ylimmäisistä papeista, augureista ja filosofeista? Kuinka paljon he muistavatkaan vanhuksina! Hengen voimat säilyvät vanhoilla, jos vain intoa ja utteruutta kestää, niin hyvin etevillä, kunniavirkoja saavuttaneilla henkilöillä kuin myös yksityisillä ja rauhallisilla eläjillä.

Sophokles kirjoitteli murhenäytelmiä aina korkeimpaan ikään saakka. Kun hän kirjailijatoimensa takia näytti laiminlyövän taloutensa hoidon, haastoivat hänen omat poikansa hänet oikeuteen, jotta tuomarit erottaisivat hänet muka tylsämielisenä talouden toimista. Niinhän meidänkin tapamme mukaan omaisuudestaan välinpitämättömiä isiä kielletään sitä hoitamasta. Silloin kerrotaan vanhuksen lukeneen tuomareille parhaillaan tekeillä olevan kappaleen, minkä hän vast'ikään oli sepittänyt, nimittäin "Kolonolaisen Oidipuksen", sekä sitten kysyneen heiltä, tuntuiko tämä runoteos tylsämielisen sepittämältä. Kun hän oli lukenut sen julki, vapautettiin hänet syytöksestä tuomarien päätöksen mukaan. Onko siis vanhuus pakottanut hänet tahi Homeroksen, Hesiodoksen, Simonideen, Stesikhoroksen tahi ennen mainitsemani Isokrateen ja Gorgiaan tahi filosofien johtajat Pythagoraan, Demokritoksen, Platonin ja Ksenokrateen tahi stoalaisen Diogeneen, jonka itse olette nähneet Roomassa, onko siis vanhuus pakottanut kaikki nämä miehet herkeämään harrastuksistaan? Eikö kaikilla tieteellinen harrastus kestänyt yhtä kauan kuin heidän elämänsä?

Jättääkseni nämä jalot harrastukset sikseen saatan lisäksi nimittää roomalaisia maamiehiä, naapureitani ja tuttaviani sabinilaisalueelta, joiden poissa ollessa tuskin koskaan toimitetaan mitään tärkeämpää maanviljelystyötä kylvön, elonleikkuun ja sen korjuun aikana. Kumminkin tämä on vähemmän ihmeteltävää semmoisiin töihin nähden. Eihän kukaan ole niin vanha, ettei hän toivo jaksavansa elää vielä vuotta. Mutta nuo samat miehet näkevät vaivaa sellaisestakin, mikä heidän tietämänsä mukaan ei ollenkaan hyödytä heitä.

"Puit' uuden hän polven noin hyödyksi kylvää",

niinkuin Statiukseemme sanoo "Nuoruudentoverit" (*Synephebi*) näytelmässään. Ja empimättä maanviljelijä, olipa hän kuinka vanha hyvänsä, vastaa sille, joka kysyy, kenenkä hyväksi hän istuttaa: "Kuolemattomien jumalien hyväksi, jotka ovat tahtoneet, että niin hyvin vastaanottaisin tämän esi-isiltäni kuin myöskin jättäisin sen jälkeläisilleni."

8. Parempi on tämä Caecilius Statiuksen lausunto ukosta, joka huolehtii tulevasta sukupolvesta, kuin saman runoilijan seuraavat sanat:

"Jumal'aut', jos, vanhuus, muut' et vammaa tuonekaan,
niin kylliks yks on tää Sun kumppanis:
saa nähdä paljon moista, mit' ei mieli tee."

Ja ehkäpä paljon sellaista, jota haluaa! Useinhan nuoruus kohtaa sellaista, jota ei halua. Mutta vielä, nurjempi on seuraava Caecilius Statiuksen lausunto:

"Sen kurjimmaksi katson vaivaks vanhuuden,
olevansa että tietää vaivaks toisellen."

Hauskuudeksi pikemmin kuin vaivaksi. Samoin kuin viisaat vanhukset iloitsevat lahjakkaista nuorukaisista ja siten nuorison kunnioittamien ja rakastamien henkilöiden vanhuus tulee keveämmäksi, samoin nuorukaisetkin nauttivat vanhusten jaloihin pyrintöihin johtavista opetuksista. Tiedänpä varmaan, että olen teille samassa määrässä hauskuudeksi kuin te minulle. Mutta huomaatte, ettei vanhuus ole velto eikä saamaton, vaan se päinvastoin on toimelias sekä aina hommaa ja puuhaa jotakin, tietysti sen mukaan kuin jokaisen harrastus on ollut hänen edellisenä elinaikanaan. Entäpä ne vanhukset, jotka oppivat vielä jotakin lisää? Niinhän näemme Solonin kerskaillen väittävän säkeissään, että hän vanhenee oppiessaan joka päivä jotain lisää. Niinhän minäkin olen tehnyt, kun vanhana miehenä olen tutkinut Kreikan kirjallisuutta. Siihen ryhdyin niin innokkaasti, kuin olisin halunnut sammuttaa pitkällisen janon, tutustuakseni juuri näihin asioihin, joita nyt käytän esimerkkeinä, kuten huomaatte. Ja kuultuani, että Sokrates oli tehnyt näin soitantoon nähden, olisin puolestani tahtonut tehdä samoin -- opettelivathan vanhan ajan ihmiset soitantoakin. Joka tapauksessa olen pannut vaivaa kirjallisuuteen.

9. Enkä ainakaan nyt kaipaa nuoruuden voimia -- tähän oli toinen kohta vanhuuden haitoista puhuttaessa --, en kaipaa niitä suuremmassa määrässä, kuin nuorukaisena ollessani kaipasin härän tai norsun voimia. Kunkin tulee käyttää sitä, mitä on tarjona, ja voimiensa mukaan tehdä kaikki se, minkä tekee. Mikä lausunto näet voi olla halveksittavampi kuin krotonilaisen Milonin. Kun hän vanhuksena näki taistelijain harjoittelevan kilparadalla, katseli hän, niin kerrotaan, käsivarsiaan sekä huudahti kyynel silmissä: "Nämäpä ovat jo kuolleita!" Tosiaankaan eivät ne siinä määrässä kuin sinä, lavertelija, itse. Ethän sinä koskaan tullut kuuluisaksi itsesi takia, vaan kylkiesi ja käsivarsiesi vuoksi. Sellaista ei puhunut Sextus Aelius eikä Tiberius Coruncanius monta vuotta aikaisemmin eikä Publius Crassus aivan äskettäin. Nämä säätivät lakeja kansalaisilleen, ja heidän tietonsa pysyivät aina heidän viimeiseen hengenvetoonsa asti.

Puhuja vain veltostuu vanhuudesta, pelkään minä. Hänen toimintansa ei ole yksistään henkistä työtä, vaan se on myöskin rinnan ja ruumiinvoimien. Yleensä raikastuu, kumma kyllä, vanhalla iällä äänen sointuisuus, jota minä puolestani tähän asti en vielä ole

menettänyt -- ja te näette minun vuoteni. Siitä huolimatta on vanhuksen tyyni ja hiljainen puhe miellyttävä, ja kaunopuheisen vanhuksen sävyisä ja lempeä esitys herättää itsestään tarkkaavaisuutta. Ellet itse voi aikaansaada sitä, saatat silti antaa opetuksia jollekin Scipiolle ja Laeliukselle. Mikähän on miellyttävämpää kuin opinhaluisen nuorison ympäröimä vanhus?

Vai mitä, emmekö jätä edes niinkään paljon voimia vanhukselle, että hän voisi opettaa ja neuvoa nuorukaisia sekä ohjata heitä velvollisuuksien kaikinpuoliseen täyttämiseen? Mikä saattaa olla mainiompaa kuin tämä toimi? Ainakin minusta näyttivät Gnaeus ja Publius Scipio sekä molemmat isoisäsi Lucius Aemilius ja Publius Africanus onnellisilta ylhäisten nuorukaisten seurassa. Yleensä on pidettävä kaikkia jalojen tieteiden opettajia onnellisina, vaikka heidän ruumiinvoimansa olisivatkin vanhentuneet ja vähentyneet. Ruumiinvoimien väheneminen johtuu kumminkin useammin nuoruuden hairahduksista kuin vanhuuden puutteellisuuksista. Sillä irstas ja hekkumallinen nuoruus jättää vanhuudelle heikontuneen ruumiin. Ainakin väittää Kyros siinä Ksenophonin kirjassa olevassa puheessa, jonka hän hyvin vanhana piti kuolinvuoteellaan, ettei hän koskaan huomannut tullessaan vanhuudessaan heikommaksi, kuin hän oli ollut nuoruudessaan. Muistan lapsuudestani, että Lucius Metellus, joka tultuaan ylimmäiseksi papiksi 4 vuotta sen jälkeen, kuin oli ollut toistamiseen konsulina, hoiti tätä papintointa 22 vuotta, oli niin hyvissä voimissa loppuiällään, ettei ollenkaan kaivannut nuoruuttaan. Eihän ole ensinkään tarpeellista minun puhua itsestäni, vaikka niin onkin ukkojen tapana ja suodaan iällemme.

10. Huomaatteko, miten Nestor Homeroksen runoissa hyvin usein puhuu kiittäen omista ansioistaan. Hän näet eli jo kolmannen miespolven aikana, eikä hänen suinkaan tarvinnut pelätä, että hän puhellessaan tosiasioita itsestään näyttäisi kerskujalta tahi lavertelijalta. Sillä, kuten Homeros sanoo, hänen kieleltään valui puhe mettä makeampana, eikä hän tarvinnut mitään ruumiinvoimia siihen miellyttävyyteen. Tuo kuuluisa Kreikan johtaja Agamemnon ei koskaan kuitenkaan toivo, että hänellä olisi kymmenen Ajaksin vertaista, vaan kyllä kymmenen Nestorin vertaista miestä; jos sellaista tulisi hänen osalleen, on hän varma Troian pikaisesta kukistumisesta.

Palaan kumminkin jälleen itseeni. Käyn 84. vuotta ja soisin voivani kerskata samasta kuin Kyroskin. Vaikka en enää ole samoissa voimissa kuin ollessani sotamiehenä ja kvestorina puunilaissodassa tahi ollessani Hispaniassa konsulina tahi neljää vuotta myöhemmin taistelllessani sotatribuunina Thermopylai'n luona Manius Glabron konsulivuotena, kumminkin saatan sanoa sen, ettei ikä ole kokonaan heikontanut eikä nujertanut minua, kuten itse näettekin. Eipä senaatin kokouksen tahi forumin puhelavan, eipä ystävien eikä turvattien tahi kestitoverien tarvitse kaivata voimiani. Enhän koskaan ole hyväksynyt tuota vanhaa kiitettyä sananlaskua, mikä kehoittaa tulemaan aikaisin vanhaksi, jos haluttaa olla kauan vanhana. Mieluummin tosiaan tahtoisin olla vähemmän aikaa vanhuksena kuin tulla vanhukseksi, ennenkuin oikeastaan olen semmoinen. Siksi ei tähän asti ole kääntynyt puoleeni kukaan, jota varten minulla ei olisi ollut aikaa. Mutta minulla on, niin sanotaan, vähemmän voimia kuin kummallakaan teistä. Eihän teilläkään ole centurio Titus Pontiuksen voimia; onko hän silti teitä etevämpi? Käytettäköön voimia vain kohtuudella, ponnistakoon kukin sen verran, kuin voi; silloin hän todellakaan ei suuresti kaipaa voimia. Kerrotaan Milonin kulkeneen Olympiassa kilparadan päästä toiseen kantaen härkää hartioillaan.

Tahtoisitko nyt, että sinulle annettaisiin moiset ruumiinvoimat mielummin kuin Pythagoraan hengenvoimat? Sanalla sanoen, käytettäköön tuota hyvää niin kauan, kuin sitä on olemassa: älköön sitä kaivattako, kun sitä ei enää ole. Eihän nuorukaisten sovi kaivata lapsuudenikänsä eikä iässä jonkun verran edistyneempien nuoruuttaan. Elämällä on määrätty kulkunsa ja luonnolla vain yksi, sekin yksinkertainen, tie. Kullekin ikäkaudelle on määrätty sen oma luontainen kehitys, joten lasten heikkoudessa, nuorukaisten tuimuudessa, tasaantuneen iän vakavuudessa sekä vanhuuden kypsyydessä on jotain luonnonmukaista, jota aikanaan on nautittava.

Luulen sinun, Scipio, saaneen kuulla, mitä isoisäsi kestiystävä Masinissa tekee vielä tähän aikaan yhdeksänkymmenen vuoden ikäisenä. Aloitettuaan matkansa jalkaisin ei hän ollenkaan nouse hevosen selkään; aloitettuaan sen ratsain ei hän astu alas hevosen selästä; ei mikään rankkasade eikä mikään pakkaneen saa häntä olemaan pää peitettynä; hänellä on ylen sitkeä ruumis, ja siksi hän täyttää hallitsijan kaikki velvollisuudet ja tehtävät. Niinmuodoin saattaa harjoitus ja kohtuus vielä vanhoilla päivillä säilyttää osan aikaisemmasta voimakkuudesta.

11. Vanhuudella muka ei ole voimia! Eihän vanhuudelta vaaditakaan voimia. Sentähden onkin ikäluokkamme sekä lakien että perinnäistapojen nojalla vapautettu sellaisista toimista, joita ei voida suorittaa ilman ruumiinvoimia. Saatikka sitten, että meidät pakotettaisiin siihen, mitä emme voi, ei meitä pakoteta edes siihen, minkä voimme. Onhan monta niin raihnaista vanhusta, etteivät jaksaa toimittaa mitään virkatehtävää tahi yleensä elämäntehtävää. Mutta tämä ei ole mikään vanhuudelle ominainen vika, vaan on se terveydentilasta riippuvainen. Kuinka heikko olikaan Publius Africanuksen poika, joka sinut otti pojakseen: kuinka arka tahi olematon olikaan hänen terveytensä! Ellei asianlaita olisi ollut näin, olisi hänestä tullut valtiolle toinen loistava valo, sillä hänellä oli runsaammin sivistystä yhtyneenä isän mielenylevyyteen. Mikä ihme on siis, jos vanhukset joskus ovat voimattomia, kun eivät nuorukaiselta voi välttää sitä?

On välttämätöntä vastustaa vanhuutta, Scipio ja Laelius, ja korvata sen puutteita huolellisesti. On taisteltava vanhuutta vastaan niinkuin tautia vastaan; on pidettävä huolta terveydestä sekä harjoitettava kohtuullisia ruumiinliikkeitä, käyttäen vain niin paljon ruokaa ja juomaa, että voimat virkistyvät siitä eivätkä herpaannu. Mutta pidettäköön huolta paitsi ruumiista vielä paljoka enemmän hengestä ja mielestä! Sillä nämäkin kuluvat loppuun vanhuudesta, ellei ikäänkuin valeta öljyä lamppuun. Ruumis rasittuu väsyttävistä harjoituksista, mutta mieli tulee keveämmäksi harjoittelemisesta. Niillä näet, joita Caecilius Statius nimittää "huvinäytelmän typeriksi ukoiksi", tarkoittaa hän herkkäuskoisia, huonomuistisia ja tylsistyneitä vanhuksia. Nämä viat eivät yleensä ole ominaisia vanhuudelle, vaan yksin toimettomalle, veltostuneelle ja uneliaalle vanhuudelle. Samoin kuin vallattomuutta ja himokkuutta tavataan enemmän nuorukaisissa kuin vanhuksissa, mutta ei silti kaikissa nuorukaisissa, vaan ainoastaan epävakaisissa, samoin tuotakin vanhain hupsuutta, jota nimitetään höperrydeksi, tavataan kevytmielisissä vanhuksissa eikä suinkaan kaikissa. Tuo vanha ja lisäksi sokea Appius hallitsi neljää vankkaa poikaansa, viittä tyttärtään, suurta huonekuntaansa ynnä lukuisia turvattejaan. Hänen mielensä näet oli jännitetty jousen lailla eikä hän velttona vaipunut vanhuuden valtaan. Hänellä oli sekä arvonantoa että valtaa omaistensa keskuudessa; hänen orjansa pelkäsivät häntä, hänen

lapsensa kunnioittivat häntä, kaikki pitivät häntä rakkaana; siinä kodissa vasta vallitsivat esi-isäin tavat ja kuri. Ainoastaan sikäli on vanhus arvossa pidetty, kuin hän pitää puoliaan, pysyy kiinni oikeudessaan eikä antaudu kenenkään valtaan sekä on omaistensa herra aina viimeiseen hengenvetoonsa asti. Sillä samoin kuin minua miellyttää sellainen nuorukainen, jossa on jotain ukkomaista, samoin minua miellyttää sellainen vanhus, jossa on jotain nuorukaisen tapaista; se joka pyrkii tällaiseksi, saattaa olla ruumiiltaan vanhus, mutta mieleltään ei milloinkaan.

Minulla on tekeillä "Muinaishistoriani" 7. kirja; kokoelen kaikki muinaisuuden muistotiedot; parast'aikaa juuri viimeistelen niitä puheita, joita olen pitänyt kaikissa merkillisissä oikeusasioissa esiintyessäni puolustajana; käsittelen augurien ja ylimmäisten pappien oikeutta sekä kansalaisyhteisyyttä; harrastan suuresti myös Kreikan kirjallisuutta ja harjoittaakseni muistiani pythagoralaisten tapaan palautan joka ilta mieleeni, mitä sinä päivänä olen sanonut, kuullut tai toimittanut. Tämä on henkeni harjoitus, tämä on sieluni kilvoittelu, enkä suuresti kaipaa ruumiinvoimia hikoillessani ja vaivaantuessani näissä toiminna. Olen ystäväni apuna oikeuden edessä, käyn usein senaatin kokouksissa ja esitän siellä omasta aloitteestani asioita, joita kauan olen paljon miettinyt, sekä puolustan niitä henkeni, enkä ruumiini voimilla. Ellen kykenisi tätä kaikkea suorittamaan, olisin iloinen lepotuolissani ajatellessani juuri sitä, mitä en enää voisi aikaansaada. Se, joka elää tällaisissa harrastuksissa ja hommissa, ei huomaa, milloin vanhuus hänet yllättää. Niinmuodoin ikä huomaamatta hiljalleen vaihtuu vanhaksi eikä murru äkkiä, vaan sammuu ajanpitkään.

12. Sitten seuraa kolmas moitelause vanhuutta vastaan, nimittäin, että siltä, kuten sanotaan, puuttuu aistillisia nautintoja. Oi, miten ihanaa onkaan tämän iän tehtävä, jos se näet poistaa meistä juuri sen, mikä on moitittavin puoli nuoruudessa. Kuulkaa, hyvät nuorukaiset, mainion tarentolaisen Arkhytaan muinaista esitystä, mikä kerrottiin minulle ollessani nuorukaisena Tarentumissa Qvintus Maximuksen seurassa. Hän väitti, että aistillinen nautinto on turmiollisin pahe, minkä luonto on jättänyt ihmisille, ja että himot sitä haluten kiihottuvat hurjaan ja hillittömään hekkumoimiseen. Tästä johtuvat isänmaankavallukset, vallankumoukset ynnä salaiset neuvottelut vihollisten kanssa. Sanalla sanoen, ei ole mitään rikosta eikä yleensä mitään pahaatekoa, jonka harjoittamiseen nautinnonhimo ei yllyttäisi; yksinpä irstaisuus ja aviorikokset sekä kaikki sellaiset häpeätyöt saavat yllykettä vain aistillisen nautinnon viettelyksistä. Koska ei luonto eikä mikään jumala ole antanut ihmiselle mitään, joka olisi järkeä jalompi, niin ei mikään ole tälle jumalalliselle armolahjalle niin haitallista kuin aistillinen nautinto. Himon hallitessa ei kohtuudella ole mitään olopaikkaa eikä hyve missään tapauksessa voi saada mitään jalansijaa nautinnon valtakunnassa. Jotta tätä voitaisiin ymmärtää paremmin, kehoitti hän kuvittelemaan jotakuta henkilöä, joka olisi siihen määrään aistillisen nautinnon villitsemä, kuin yleensä voidaan ajatella. Hän arveli jokaisen empimättä uskovan, että tämä ei voisi suorittaa mitään henkistä työtä eikä saada mitään aikaan järjellään ja ajattelullaan, niin kauan kuin hän täten riehuisi. Siksi ei ole mitään niin inhottavaa ja niin turmiollista, kuin aistillinen nautinto on, koska se kokonaan sammuttaa järjen valon ollessaan liian suuri ja pitkällinen.

Tästä oli Arkhytas puhunut samnillaiselle Gaius Pontiukselle, siis sen miehen isälle, joka Caudiumin taistelussa voitti konsulit Spurius Postumiuksen ja Titus Veturiuksen. Siten

kestiystävämme tarentolainen Nearkhos, joka oli pysynyt ystävydessä roomalaisten kanssa, kertoi meille kuulleensa vanhemmilta ihmisiltä. Tuon keskustelun aikana oli läsnä ollut ateenalainen Platon, jonka huomaa saapuneen Tarentumiin Lucius Camilluksen ja Appius Claudiuksen konsulivuotena.

Mitä tarkoittaa nyt tämä kaikki? Tietenkin sitä, että ymmärtäisitte meidän olevan suuressa kiitollisuuden velassa vanhuudelle, joka estää meitä haluamasta sitä, mitä ei sovi, jollemme me järjellisten syiden ja viisauden avulla kykene luopumaan aistillisista nautinnoista. Aistillisuus näet estää järkevää ajattelemista, se on järjen vihollinen ja niin sanoakseni sokaisee sielun silmät eikä ole missään yhteydessä hyveen kanssa. Vastenmielisesti kyllä poistin senaatista kunnan Titus Flamininuksen veljen, Lucius Flamininuksen 7 vuotta sen jälkeen, kuin hän oli ollut konsulina, mutta olin sitä mieltä, että irstaisuus oli leimattava häpeällä. Sillä ollessaan konsulina Galliassa suostui hän kemuissa kevytmielisen naisen rukouksista mestauttamaan erään niistä, jotka olivat vankeudessa hengenrikoksista tuomittuina. Hän pääsi rangaistuksesta veljensä Tituksen ollessa censorina juuri lähinnä ennen minua; me taas, minä ja Flaccus, emme voineet mitenkään hyväksyä niin törkeätä ja niin rikollista vallattomuutta, joka yhdisti henkilökohtaisen häpeän ja valtionviran häväistyksen.

13. Olen usein kuullut vanhoilta ihmisiltä, jotka vuorostaan sanoivat kuulleensa lapsuudessaan sen vanhuksilta, että Gaius Fabriciuksen oli tapana ihmetellä sitä, että hän ollessaan Pyrrhoksen luona lähettiläänä oli tessalialaiselta Kineaalta saanut tietää Ateenassa elävän erään miehen, joka väitti itseään viisaaksi, sekä tämän esittävän, että on arvioitava hekkumallisuuden mukaan kaikkia tekojamme. Kun Manius Curius ja Tiberius Coruncanius kuuluivat tämän Fabriciukselta, olivat he toivoneet, että samnaiset ja itse Pyrrhoskin saataisiin tuohon uskoon, jotta heidät saatettaisiin voittaa sitä helpommin, kun he olivat antautuneet lihallisten nautintojen valtaan. Manius Curius oli elänyt läheisessä ystävydessä Publius Deciuksen kanssa joka ollessaan neljättä kertaa konsulina viittä vuotta ennen Curiuksen konsulikautta oli uhrannut henkensä valtion puolesta; Fabriciuskin oli hänet tuntenut ja niinikään Coruncanius. Sekä oman elämänsä että varsinkin vastamainitun Deciuksen teon perusteella päättelivät nämä miehet, että todellakin on jotakin itsessään kaunista ja jaloa, jota oman itsensä takia etsitään, ja jota kaikki kunnan ihmiset ajavat takaa hyläten ja halveksien hekkumallisuutta.

Miksi siis näin paljon sanoja aistillisuudesta? Siksi, että ei ole mitään syytä moitteeseen vanhuutta vastaan, vaan päinvastoin on aihetta suurimpaan kiitokseen, koska se ei suuresti kaippaa minkäänlaisia aistillisia nautintoja.

"Vanhuudelta puuttuvat syömingit, runsaasti katetut pöydät ynnä lukuisat maljat." Sentähden se myös on vapaa juopumuksesta, vatsanvaivoista ja unettomuudesta. Jos todellakin on tehtävä jokin myönnytys hekkumallisuudelle, koska emme helposti vastusta sen viettelyksiä -- sattuvasti nimittää Platon hekkumaa paheen syötiksi, tietenkin, koska ihmisiä sillä pyydystetään samoin kuin kaloja koukulla --, niin vanhuus kumminkin saattaa olla mieltynyt kohtuullisiin pitoihin, vaikka hän pysyykin poissa ylellisistä kemuista. Näin usein lapsuudessani Gaius Duelliuksen, Marcuksen pojan, joka ensimmäisenä oli voittanut puunilaiset meritaistelussa, vanhana miehenä palaavan kotiin ilta-ateriasta. Hän nautti

tulisoihdusta ja huilunsoittajasta, jotka hän yksityismiehenäkin oli ottanut käyttääkseen ilman mitään ennakkotapausta; niin suuren vapauden soi hänelle hänen maineensa.

Mutta miksikä minä puhun muista? Tahdon jo palata itseeni. Ensiksi minulla aina on ollut seurusveljiä. Seurusveljestöthän perustettiin ollessani kvestorina, kun idalaisen suuren jumal'emon palvelu tuotiin tänne. Olin siis seurusveljieni mukana aterioilla, jotka ylipäätään olivat kohtuullisia. Tosin minussa paloi jonkinmoinen nuoruudentuli, mutta iän kasvaessa kävi kaikki päivä päivältä lauhkeammaksi. Arvioin kemujen tuottamaa hupia pikemmin ystävieni seurustelun ja keskustelun kuin ruumiillisen nautinnon perusteella. Sattuvasti esi-isämme sanoivat ystävien aterialla-oloa yhteiseloksi, koska se tuo mukanaan elämänyhteyttä, paremmin kuin kreikkalaiset, jotka sitä nimittävät väliin yhteisjuomiseksi, väliin yhteissyömiseksi, joten he näkyvät panevan enemmän arvoa siihen, mikä siinä on vähäpätöisintä.

14. Keskustelun tuottaman hauskuuden takia huvittavat minua myös aikaisin alkavat pidot niin hyvin ikätoverieni kanssa, joita vain aniharvoja on enää jäljellä, kuin myös teidän ikäistenne ja teidän kanssanne. Olen suuresti kiitollinen vanhuudelleni, joka on lisännyt minussa halua keskustelemiseen, mutta poistanut minusta syömisen ja juomisen himot. Jos nämäkin miellyttävät jotakuta -- jottei näyttäisi siltä, kuin olisin tykkänään julistanut sodan nautintoa vastaan, jota onkin ehkä sallittu luonnostaan jokin määrä --, niin käsitän kyllä, ettei vanhuudelta puutu halua noihinkaan nautintoihin. Minua miellyttää todellakin esi-isien säätämä esimiehyys juomingeissa ja se keskustelu, jota esi-isien tapaan ylläpidetään pikarien ääressä ylimmästä pöytävieraasta alkaen, sekä nuo pienet pikarit, joista nautitaan pisaroittain, kuten Ksenophonin "Vieraspidoissa" sanotaan; lisäksi minua miellyttää viileys kesällä sekä päinvastoin päivänpaiste tahi takkavalkea talvella. Näistä huvituksista nautinkin tavallisesti tilallani sabiinien maassa. Täytän joka päivä pöytäni kutsumalla naapurini luokseni, ja jatkamme sitten pitoja monenlaisella keskustelulla niin myöhään yöhön, kuin vain on mahdollista.

"Mutta aistillisten nautintojen houkutus ei ole enää niin suuri vanhuksissa." Kyllä, mutta ei myöskään niiden tarve. Se taas on helppoa, jota ei kaivata. Kun joku kysyi iän heikontamalta Sophokleelta, vieläkö hän oli taipuva rakkaussuhteisiin, vastasi hän sattuvasti: "Jumalat varjelkoot; mielihyvällä olen niitä paennut aivankuin raakaa ja hurjaa isäntää." Niille näet, jotka haluavat tällaisia nautintoja, on kenties kiusallista ja vaikeata olla ilman näitä, mutta niille taas, jotka ovat saaneet niistä tarpeekseen ja kylläkseen, on lihallisen nautinnon puute suloisempaa kuin itse nauttiminen. Se ei tunne puutetta, joka ei kaipaa mitään. Väitän siis, että tuo kaipaamattomuus on jotakin ihanampaa.

Mutta jos nuori ikä mielummin nauttii juuri noista huvituksista, niin se ensiksi nauttii vain vähäarvoisista asioista, kuten sanoin, ja toiseksi se nauttii sellaisista, joita ei kokonaan puutu vanhuudeltakaan, vaikka niitä sillä ei ole runsaasti saatavina. Kuten ensimmäisen rivin katsoja nauttii suuremmassa määrässä Ambivius Turpiosta, joskohta viimeisenkin rivin katsoja nauttii hänestä, niin nuoruus ehkä nauttii katsellessaan huvituksia läheltä enemmän; mutta myöskin vanhuus nauttii niistä senverran, kuin on kylliksi, joskin se katselee niitä kaukaa.

Kuinka suuriarvoista onkaan, että henki on oma itsensä ja, kuten sanotaan, elää itsekseen ikäänkuin oltuaan aikansa hekkuman, kunnianhimon, kilvoittelun, vihamielisyyden ja kaikkien himojen palveluksessa. Jos sillä vielä on tieteellinen harrastus ja opiskelu ravintonaan, niin ei ole mitään ihanampaa kuin virkatoimista vapaa vanhuus.

Näimme, Scipio, kuinka isäsi likeinen ystävä Gaius Galus puuhasi mitatakseen melkein pä taivaan ja maan. Kuinka usein yllättikään hänet päivänvalo, kun hän oli yöllä alkanut piirtää jotakin, ja kuinka usein taas yö, kun hän oli aloittanut työnsä aamulla! Kuinka suuresti häntä ilahuttikaan jo kauan edeltäpäin ilmoittaa meille auringon ja kuun pimennyksistä!

Miten on sitten vähempiarvoisten, mutta kuitenkin älyä vaativien tointen laita? Kuinka iloitsikaan Naevius "Puunilaissodastaan", kuinka Plautus "Äkämyksestään" (*Truculentus*) ja "Valehtelijastaan" (*Pseudolus*)! Näin Livius Andronicuksenkin vanhuksena. Kun hän Centon ja Tuditanuksen konsuliaikana kuusi vuotta ennen syntymääni oli esittänyt näytelmäkappaleen, eli hän vielä hamaan nuoruuteeni saakka. Mitä puhunkaan Publius Licinius Crassuksen toiminnasta pappis- ja kansalaisyhteisyyden alalla tahi tämän Publius Scipion toiminnasta, joka valittiin ylimmäiseksi papiksi muutamia päiviä takaperin? Ja lisäksi olemmekin nähneet kaikkien mainitsemieni henkilöiden vanhoilla päivillään palavasti harrastavan näitä toimia. Tosiaankin, kuinka suurella innolla näimmekään Marcus Cetheguksen, jota Ennius syystä nimitti "kaunopuheisuuden ytimeksi", vielä vanhuksena harjoittelevan itseään puhetaidossa! Minkälaiset ateriain tahi näytelmäin tahi irstaisuusien tuottamat huvitukset ovat sitten verrattavat juuri noihin? Nämä ovat nyt tieteellisiä harrastuksia, jotka lisääntyvät älykkäissä ja tosisivistyneissä henkilöissä samassa määrässä kuin ikäkin, joten on suuriarvoinen Solonin eräessä ennenmainitussa säkeessä lausuma ajatus, että hän vanhenee päivä päivältä oppiessaan lisää; ja varmaan tämä on kaikkein suurin hengennautinto.

15. Tulen nyt maanviljelijäin huvituksiin, joista minä puolestani olen sanomattomasti mielissäni. Niitä ei mikään ikä estä, ja ne näyttävät minusta lähinnä olevan sopusoinnussa viisaan elämännautinnon kanssa. Sillä he ovat ikäänkuin kauppasuhteissa maan kanssa, joka ei milloinkaan pyri näistä erilleen eikä milloinkaan korotta anna takaisin sitä, minkä se on saanut, vaan sen lisäksi joskus pienehkön voiton, useimmiten sentään suurehkon. Sittenkään ei minua ilahuta pelkästään sato, vaan myöskin itse maan luomisvoima.

Kun maa on ottanut vastaan kylvetyn siemenen pehmennettyyn ja muokattuun helmaansa, niin se ensin pitää sitä luonaan pimeään kätkeytyneenä (tästä multaaminen, joka tämän toimittaa, on saanut nimensä). Sitten se lämmitettyään siementä kuumalla likistyksellään painaa sen auki sekä houkuttelee siitä esiin viheriöivän oraan, joka vähitellen varttuu juurihapiensa nojassa ja sitten solmuisen korren kannattamana sulkeutuu tuppeen tavallaan täysikäiseksi tullessaan. Kun kasvi on tupestaan puhjennut, tekee se tähkänmuotoisen hedelmän sekä suojelee itseään pikkulintujen nokilta vihneaidallaan.

Mitä tarvitsee minun mainitakaan viiniköynnösten syntyä, istuttamista ja kasvamista! En voi siitä tuntea kylläkseni ihastusta, sanon sen, jotta oppisitte tuntemaan minun ikäni virkistykseen ja huvituksen. En puhu tuosta kaikkia maan tuotteita synnyttävästä voimasta, joka aivan vähäisestä viikunan idusta tahi viinirypäleen sydäimestä tahi muiden maanhedelmien ja kasvien ylen pienistä siemenistä luo mahtavia runkoja ja oksia. Eivätkö

istukkaat, pistokkaat, haaravesat, aaluvat ja juurukkaat herätä ihastusta ja ihmettelemistä kenessä hyvänsä? Viiniköynnös taas, joka luonnostaan on taipuva kaatumiseen ja lankee maahan, ellei sitä tueta, tarttuu kumminkin noustakseen pystyyn karhillaan, ikäänkuin käsillä, kaikkeen, mistä se saa kiinni. Kun se moninaisissa mutkissa ja kiemuroissa luikertelee sinne tänne, niin taitava maanviljelijä pitää sitä kurissa silpoillen sitä veitsellään, jottei se pääse taajenemaan liikaoksineen eikä levenemään ylenmäärin joka taholle. Sitten kevään tullessa ilmestyy jäljelle jääneissä köynnöksissä oksien niveliin niin sanottu silmu, josta viinirypäle nousee ja tulee näkyviin. Varttuessaan maan nesteestä ja auringon lämmöstä se aluksi on kovin katkera maultaan, mutta kypsyttyään se tulee makeaksi ja lehvien suojassa sekä saapi kohtuullista lämpöä että välttää liiallista päivänpaistetta. Mikä saattaa olla sitä maultaan mielisempää ja näöltään kauniimpaa?

Kuten jo ennen sanoin, niin ei minua huvita vain viiniköynnöksen hyöty ja sen laatu, vaan lisäksi sen viljelys: tukipyväitten rivit, pylväspäiden yhdistäminen poikkipuilla, köynnösten sitominen ja levittäminen sekä mainitsemani muutamien oksien katkominen ja toisten jättäminen koskematta. Miksi otankaan puheeksi maan erilaisen kastelemisen, ojitamisen ja kuokkimisen, joista maa tulee paljon hedelmällisemmäksi? Mitä sanonkaan lannoittamisen hyödyllisyydestä? Siitä olen puhunut maanviljelyksestä kirjoittamassani kirjassa. Siitä ei Hesiodos, niin oppinut kuin olikin, ole lausunut sanaakaan kirjoittaessaan maanviljelyksestä. Mutta Homeros, joka luullakseni eli monta vuosisataa aikaisemmin, antaa Laërteen muokata maata sekä lannoittaa sitä lievittääkseen poikansa takia tuntemaansa ikävää. Maalaiselämä on huvittava niin hyvin viljalaihojen, niittyjen, viinimäkien ja puuistutusten takia kuin myös vihannes- ja hedelmäpuutarhojen sekä eläinlaidunten, mehiläisparvien ynnä kaikenlaisten kukkien runsauden takia. Mutta ei yksin kylväminen ole hauskaa, vaan myös oksastaminen, mikä on maanviljelyksen älykkäin keksintö.

16. Voisin edelleen mainita montakin maalaiselämän hauskuutusta, mutta huomaan senkin, minkä olen sanonut, käyneen liian pitkävetoiseksi. Suokaa toki minulle se anteeksi, sillä toisella puolen on maanviljelyksen harrastus viehättänyt minua, toiselta puolen taas vanhuus on luonnostaan jotensakin puhelias, myönnän sen, jottei näyttäisi siltä, kuin tahtoisin vapauttaa sen kaikista vioista. Sentähden Manius Curius voitettuaan samnilaiset, sabiinit ja Pyrrhoksen vietti ikänsä loppuosan tällaisessa elämässä. Katsellessani hänen maatilaansa, se näet ei ole kaukana luotani, en saata kylliksi ihaila itse miehen kohtuullisuutta tahi toiselta puolen noitten aikojen ankaraa tapaa. Kun Curius kerran istui lietensä ääressä toivat samnilaiset suuren määrän kultaa hänelle, mutta saivat häneltä tarjoukseensa epäävän vastauksen. Kuten hän virkkoi, ei hänen mielestään kullan omistaminen ollut kunniakasta, vaan niitten hallitseminen, jotka omistivat kultaa. Eiköhän sellainen mieliala tekisi vanhuutta suloiseksi?

Palaan taas maanviljelijöihin, jotten jättäisi itseäni. Maalla elivät siihen aikaan senaattorit (vanhukset nimittäin), koskapa Lucius Qvincius Cincinnatukselle hänen kyntäessään ilmoitettiin hänen valitsemisestaan diktaattoriksi. Tämän diktaattorin käskystä ratsuväenpäällikkö Gaius Servilius Ahala yllätti ja tappoi kuninkaanvaltaa tavoittelevan Spurius Maeliuksen. Maakartanostaan kutsuttiin senaatin kokoukseen sekä Curius että muut vanhukset (siitä ne, jotka kutsuivat heidät, saivat kulkijain nimen). Surkuteltavako on näiden miesten vanhuus ollut, he kun huvittelivat itseään maan viljelemisellä?

Ainakin minun mielestäni tuskin mikään elämä lienee onnellisempaa niin hyvin toimialan puolesta, koska maanviljelys yleensä on koko ihmisluvulle terveellistä, kuin myös mainitsemani hauskuutuksen ja kaikenlaisten ihmisten ravintoon ja jumalienkin palvelukseen kuuluvien tuotteiden runsauden ja yltäkylläisyyden takia; saatamme siis, koska muutamat sitä haluavat, vihdoinkin sopia nautinnonkin kanssa. Sillä kelvollisen ja uutteran isännän viini- ja öljykellari sekä ruoka-aitta ovat aina täysinäisiä, ja koko hänen talonsa uhkuu runsautta. Siellä on yllinkyllin porsaita, vohlia, karitsoja, kanoja, maitoa, juustoa ja hunajaa. Puutarhaa taas maalaiset itse nimittävät toiseksi sianreidekseen. Ja vielä hauskemmissä tekevät linnustaminen ja muu metsästäminen tämän elämän joutohetkien huvituksina. Mitä tarvitsekaan minun enempää puhua niittyjen vihannuudesta, puitten riveistä tahi viini- ja öljymäkien kauneudesta?

Lyhyeen sanottuna: ei saata olla mitään hyödyllisempää eikä näöltään somempaa kuin hyvin viljelty maatalo. Puhumattakaan siitä, että vanhuus estäisi nauttimasta tästä, niin se vielä päinvastoin lisäksi kehoittaa ja houkuttelee siihen. Sillä missä saattaa tämä ikäkausiksi paremmin lämmitellä auringonpaisteesta tahi takkavalkean ääressä, tahi toiselta puolen enemmän terveyden mukaisesti löytää viileyttä varjossa tahi veden partaalla. Pitäkööt siis nuoret itseensä varten aseet, hevoset, keihäät, nuijat ja pallot; pitäkööt vielä uima- ja juoksuharjoitukset; jättäkööt meille vanhoille monista leikeistään nopat ja peliarvat ja niistäkin vain sen, minkä tahtovat, koska vanhuus voi olla onnellinen ilman niitäkin.

17. Monessa suhteessa ovat Ksenophonin kirjat perin hyödyllisiä. Tehkää hyvin ja lukekaa niitä ahkerasti, kuten kyllä teette. Kuinka runsassanaisesi hän kiittääkään maanviljelystä kirjassaan taloudenhoidosta, jonka nimi on *Oikonomikos!* Ja jotta huomaisitte, ettei hänestä mikään ollut niin hallitsijan arvoista kuin maanviljelystoimi, niin kuulkaa, miten Sokrates tässä kirjassa keskustelelee Kritobuloksen kanssa. Nerostaan ja hallitsijamaineestaan tunnettu persialainen ruhtinas Kyros nuorempi oli näet, kertoi hän, kun erinomaisen ansiokas lakedaimonilainen Lysandros oli tullut hänen luokseen Sardes-kaupunkiin tuoden mukanaan lahjoja liittolaisilta, ollut muutoinkin tälle ystävällinen ja kohtelias sekä lisäksi näyttänyt hänelle aidatun ja huolellisesti istutetun puiston. Kun Lysandros ihmetellessään puiden solakkuutta ja roomalaisen viitosen muotoon istutettuja rivejä, muokattua ja puhdistettua maata sekä kukista lehahtavia suloisia tuoksuja oli sanonut ihailevansa tätä kaikkea suunnitelleen ja järjestelleen miehen huolellisuutta ja taitavuutta, niin Kyros oli vastannut: "Minäpä itse olen kaiken tuon suunnitellut, minun tekemäni ovat rivit, ja minun on järjestely, minä itse olen useat noista puista omin käsin istuttanut." Silloin oli Lysandros huudahtanut katsellen hänen purppuravaatteitaan, sorjaa vartaloon ja kullalla ynnä kalliilla kivillä runsaasti koristettua persialaispukuaan: "Syystä sinua, Kyros, mainitaan onnelliseksi, koska sinun ansioihisi vielä on liittynyt ulkonainen onni."

Tällaisesta onnesta sallitaan siis vanhuksen nauttia, eikä tämä ikä estä meitä pitämästä vireillä harrastuksiamme sekä muihin toimiin että varsinkin maanviljelykseen hamaan vanhuuden loppupäähän saakka. Tiedämme Marcus Valerius Corvinuksen jatkaneen harrastuksiaan sadanteen ikävuoteensa saakka oleskellessaan maaseudulla maita viljelemässä, sittenkuin hänen elämänsä oli ikäänkuin jo umpeen kulunut. Hänen ensimmäisen ja toisen konsulikautensa välillä oli 46 vuotta. Siten oli hänen virkauransa yhtä pitkä, kuin esi-isiemme mielestä elämän rata vanhuuden alkuun asti on. Ja hänen

loppuikänsä oli siinä suhteessa keski-ikää onnellisempi, että hänellä oli enemmän arvoa osallaan, mutta vähemmän vaivaa.

Arvossapito taas on vanhuuden korkein kunnia. Kuinka suuri olikaan Lucius Caecilius Metelluksen arvovalta, kuinka suuri Aulus Atilius Calatinuksen! Hänestä on tuo tunnettu hautakirjoitus:

"Yksmielisesti monet heimot tunnustaa
tään yhden ensimmäiseksi kansassaan."

Tuttuhan on hautakiveen piirretty kirjoitus kokonaisuudessaan. Syystä siis hän oli kunnianarvoisa, koskapa kaikkien mielipide oli yksimielinen hänen ylistämisestään. Minkälaisen miehen näimmekään hiljattain ylimmäisessä papissa Publius Crassuksessa, minkälaisen Marcus Lepiduksessa, joka sitten oli samassa pappisvirassa! Mitä puhuisinkaan Pauluksesta tahi Africanuksesta tahi ennen jo mainitusta Maximuksesta? Heidän lausunnoissaan, jopa viittauksissaankin ilmeni arvokkuutta. Varsinkin kunniaviroissa ollut vanhus nauttii niin suurta kunnioitusta, että se on parempi kuin kaikki nuoruuden nautinnot.

18. Huomatkaa, että minä kaikissa puheissani ylistän vain nuoruuden pohjalle perustettua vanhuutta. Tästä seuraa se, minkä kerran lausuin saaden suuren yleisen hyväksymisen, että se vanhuus on kurja, jonka täytyy puolustautua puheilla. Eivät harmaat hapsot eivätkä rypyt yht'äkkiä saata vetää kunnioitusta puoleensa, mutta kunniallisesti vietetty aikaisempi elämä korjaa kunnioituksen lopullisena hedelmänään. Sillä seuraavatkin vähäpätöisiltä ja tavallisilta näyttävät seikat todistavat puolestaan kunnioituksesta, nimittäin tervehtiminen, seuranetsiminen, tieltä väistyminen, seisalle nouseminen, saattaminen kotoa kokoukseen ja sieltä takaisin sekä neuvonkysyminen. Tätä kaikkea noudatetaan sekä meillä että muualla, sitä tarkemmin, kuta sivistyneempi yhteiskunta on.

Äsken mainitsemani lakedaimonilaisen Lysandroksen oli tapana, niin kerrotaan, väittää, että Lakedaimon oli vanhusten kunniallinen asuinpaikka; sillä ei missään pidetty ikää niin suuressa arvossa, eikä vanhuus missään ollut niin kunnioitettu. Vieläpä kerrotaan, että, kun Ateenassa eräs vanha mies oli tullut teatteriin näytelmän aikana, hänen omat kansalaisensa suuressa väentungoksessa eivät antaneet hänelle tilaa missään, mutta, kun hän oli tullut lakedaimonilaisten luo, jotka ollen lähettiläitä istuivat määrätyllä paikalla, sanotaan heidän kaikkien nousseen yht'aikaa sekä päästäneen ukon istumaan keskuuteensa. Kun yleisö moninkertaisilla kättentaputuksilla oli ilmaissut hyväksymisensä, oli joku lakedaimonilaisista lausunut, että ateenalaiset kyllä tiesivät, mikä oli oikein, mutta eivät tahtoneet sitä tehdä.

Teidän augurikollegiossanne on paljon hyvää; varsinkin on mainittava se seikka, että jokaisella on oikeus äänestää ikänsä mukaan, ja että vanhemmat augurit asetetaan sekä niiden edelle, jotka ovat ylempänä virassa, että niiden edelle, joilla on käskyvalta. Mitkä ruumiilliset nautinnot ovat niinmuodoin verrattavia arvon ja kunnioituksen tuottamiin palkintoihin? Ne, jotka loistavasti ovat niitä nauttineet, ovat minusta suorittaneet elämänsä näytelmän loppuun saakka eivätkä ole kuten harjaantumattomat näyttelijät loppunäytöksessä epäonnistuneet uupuneina.

"Mutta onhan itsepäisiä, synkkämielisiä, äreitä ja tyyliä vanhuksia." Onhan itaroitakin, jos asiata oikein tutkimme; mutta nämä viat ovat luonteen eivätkä vanhuuden vikoja. Kuitenkin on itsepäisyydellä ja mainitsemillani muilla vioilla jossakin määrin puolustuksensa, mikä tosiaan ei ole täysin pätevä, mutta joka tapauksessa siihen määrään, että se näyttää hyväksyttävältä. He luulevat itseään halveksittavan, ylenkatsottavan sekä pilkattavan: sitäpaitsi jokainen loukkaus tuntuu raukeasta ruumiista kiusalliselta. Tämä kaikki lieventyy kumminkin hyvien tapojen ja sivistyksen avulla, ja se voidaan huomata sekä tosielämässä että näyttämöllä *Adelphi*-näytelmässä esiintyvistä veljeksistä. Kuinka paljon tyylyttä onkaan toisessa ja kuinka paljon herttaisuutta toisessa! Näin on asianlaita; niinkuin ei kaikki viinikään happane, niin ei joka luonne käy katkeraksi iästä. Hyväksyn ankaruuden vanhuksissa, mutta sen kuten kaiken muunkin vain kohtuullisena; katkeruutta en millään muotoa hyväksy. Mutta mitä itaruus vanhalla iällä tarkoittaa, sitä en ymmärrä. Saattaako mikään olla tyhmempää kuin hankkia itselleen sitä enemmän evästä, mitä vähemmän matkaa on jäljellä.

19. Jäljellä on neljäs moitteen syy, joka näyttää eniten ahdistavan ja huolestuttavan ikäämme, nimittäin kuoleman lähestyminen; tämä ei tosiaankaan saata olla kaukana vanhuudesta. Oi, kurja on vanhus, joka ei ole huomannut niin pitkän iän kuluessa, että kuolema on halveksittava! Sehän on joko tykkänään jätettävä syrjään, jos se kokonaan hävittää sielun, tahi on se toivottavakin, jos se vie sielun jonnekin, missä tämä on oleva ikuinen. Kolmatta mahdollisuutta ei varmastikaan voida keksiä. Mitä siis pelkäisin, jos kuoleman jälkeen en olisi kurja tahi olisin vielä onnellinenkin? Mutta kukapa on niin typerä, vaikka onkin nuori, että hän varmaan uskoo elävänsä iltaan saakka. Onhan sillä iällä paljon useampia kuoleman mahdollisuuksia kuin meidän iällämme: nuoret miehet sairastuvat helpommin, heidän tautinsa ovat ankarammat, ja he paranevat vaivalloisemmin. Sentähden vain harvat pääsevät vanhuuden ikään; jollei näin kävisi, elettäisiin paremmin ja viisaammin. Ymmärrystä, järkevyyttä ja älyä näet on vanhuksissa; jollei vanhuksia olisi, ei olisi valtioita yhtään.

Mutta palaan jälleen uhkaavaan kuolemaan. Onko tämä mikään syytös vanhuutta vastaan, sillä huomaatte tämän koskevan sitä yhtä hyvin kuin nuoruutta? Olen valitettavasti itse rakkaassa pojassani samoin kuin sinä, Scipio, veljissäsi, joiden toivottiin kohoavan korkeimpaan arvoasemaan, saanut kokea, että kuolema on yhteinen kaikille ikäkausille. "Mutta nuorukainen toivoo elävänsä kauan, mitä vanhus ei saata toivoa." Hän tekee tyhmästi toivoessaan; sillä mikä on tyhmempää kuin pitää epävarmaa asiaa varmana ja väärää totena. "Mutta vanhuksella ei ole edes toivomisen varaa." Sittenkin hän on paremmassa asemassa kuin nuorukainen, koska hän jo on saavuttanut sen, mitä toinen vain toivoo. Nuorukainen tahtoo elää kauan, vanhus on jo elänyt kauan.

Oi hyvät jumalat, mikä on sitten ihmisen elämässä kauan! Sillä oletapas pisin elinaika. Odottakaamme itsellemme tartessolaisten kuninkaan ikää: oli näet, kuten huomaan kirjoitetuksi, Gadeessa muudan Arganthonius, joka hallitsi 80 vuotta sekä eli 120. Minusta ei ole mikään pitkäkään, jolla on jokin loppu. Sillä kun loppu tulee, silloin se, mikä on kulunut, on mennyttä; ainoastaan se on jäljellä, minkä olet saavuttanut kunnolla ja rehellisillä töillä. Tunnit menevät menojaan, samoin päivät, kuukaudet ja vuodet, eikä kulunut aika milloinkaan palaa, eikä voida tietää sitä, mikä seuraa. Kunkin täytyy tyytyä siihen, mitä

hänelle on annettu elinaikaa. Eihän näyttelijän tarvitse näytellä kappaletta loppuun saavuttaakseen hyväksymistä, jos hän vain miellyttää siinä näytöksessään, jossa hän esiintyy, eikä viisaan tarvitse päästä elämänsä loppunäytökseen saakka. Lyhytkin elinaika on kyllin pitkä hyvää ja rehellistä elämää varten; jos taas päästään pitemmälle, ei ole enemmän aihetta suruun, kuin on maanviljelijöillä surua siitä, että suloisen kevään kuluttua on tullut kesä ja syksy. Keväthän on ikäänkuin nuoruuden kuva ja viittaa tuleviin hedelmiin. Muut ajat vuorostaan ovat määrättyt elojen leikkuuta ja korjuuta varten. Vanhuuden hedelmä on, kuten usein olen sanonut, rikas muisto aikaisemmin suoritetuista hyvistä töistä.

Kaikkea, mikä tapahtuu luonnon mukaan, on pidettävä hyvänä; mikä on sitten niin luonnonmukaista, kuin kuolema on vanhuksille? Se kohtaa nuorisoakin, vaikka luonto tekee ankaraa vastarintaa. Siksi nuorukaiset näyttävät minusta kuolevan samalla lailla, kuin voimakas tuli sammuu sitä tukahutettaessa runsaalla vedellä, vanhukset taas, niinkuin loppuun palanut tuli itsestään sammuu ilman mitään ulkonaista väkivaltaa. Niinkuin hedelmät töintuskin pudotetaan puusta, jos ne ovat raakoja, mutta itsestään putoilevat tultuaan kypsiksi ja tuleentuneiksi, niin väkivalta viepi hengen nuorilta, mutta kypsyys vanhoilta. Tämä aika on minulle niin suloinen, että minusta lähestyessäni yhä enemmän kuolemaa tuntuu siltä, kuin pitkän purjehduksen perästä näkisin maata sekä vihdoinkin kerran olisin saapumaisillani satamaan.

20. Vanhuudella taas ei ole mitään määrättyä rataa, ja siinä elää kukin oikein niin kauan, kuin kykenee täyttämään ja hoitamaan toimintavelvollisuuttaan. Siitä on seurauksena, että vanhuus on vielä rohkeampi ja urheampi kuin nuoruus. Tästä juuri johtuu se vastaus, minkä Solon antoi hallitsija Peisistratokselle. Tämän kysyessä, minkä turvissa Solon niin rohkeasti vastusti häntä, vastasi Solon, kuten kerrotaan: "Vanhuuden."

Mutta paras elämän loppu on se, kun luonto itse, hengen voimain ollessa heikontumattomina ja aistien luotettavina, hajoittaa kyhäämänsä teoksen. Niinkuin se, joka on rakentanut laivan tahi talon, itse helpoimmin purkaa sen, niin luontokin parhaiten hajoittaa ihmisen, jonka se on liittänyt yhteen. Nythän jokainen liitos irroitetaan vaivoin uutena, mutta helposti vanhana. Siitä seuraa, että vanhusten ei tarvitse halukkaasti pyytää tuota lyhyttä elämän loppujäännöstä eikä syyttä luopua siitä. Pythagoras kieltääkin lähtemästä elämän vartiopaikasta ilman päällikön, s.o. jumalan käskyä. On tosin olemassa viisaan Solonin sepittämä muistokirjoitus, jossa hän sanoo tahtovansa, etteivät hänen ystävänsä herkeäisi suremasta ja itkemästä hänen kuolemaansa. Luullakseni hän tahtoo olla omaisilleen rakas, mutta kenties lausuu Ennius paremmin:

"Kyynelin älköön surtako mua, ja hautaani mennä
itkuja vailla mun suotakohon."

Hän uskoo, ettei sovi surra kuolemaa, jota kuolemattomuus seuraa.

Vielä saattaa jonkinlainen tunto kuollessa olla vallalla, mutta vain vähän aikaa, varsinkin vanhuksissa; kuoleman jälkeen taas tunto joko on toivottava tahi sitä ei ole ensinkään. Mutta meidän pitää jo hamasta nuoruudesta saakka ajatella sitä, että vähäksyimme kuolemaa, sillä ilman sitä ajatusta ei kukaan saata olla tyyni. Varmasti täytyy kuolla, ja vain se on epätietoista, tokkopa jo tänään. Kuinka voisi se siis olla rauhallinen, joka pelkää uhkaavaa kuolemaa joka hetki?

Juuri niin pitkä väittely tästä ei näytä tarpeelliselta, sillä en muistele Lucius Brutusta, joka surmattiin vapauttaessaan isänmaataan, en muistele molempia Deciuksia, jotka kannustivat hevosensa vapaaehtoiseen kuolemaan, en Marcus Atiliusta, joka lähti kärsimään kidutuskuolemaa pitääkseen viholliselle antamansa kunniasanan, en myöskään molempia Scipioita, jotka tahtoivat omilla ruumiillaankin sulkea tien puunilaisilta, en isoisääsi Lucius Paulusta, joka kuolemallaan sovitti virkaveljensä häikäilemättömyyden Cannaen häpeällisessä taistelussa enkä vihdoin Marcus Marcellusta, jonka ruumiilta ei julminkaan vihollinen kieltänyt hautaamisen kunniaa, vaan palautan mieleeni sen seikan, mistä olen kirjoittanut "Muinaishistoriassani", nimittäin, että meikäläiset legioonat usein hilpeinä ja urheamielisinä ovat lähteneet semmoiseen paikkaan, mistä eivät uskoneet milloinkaan palaavansa. Siis, mitä nuoret miehet, jotka ovat sekä sivistymättömiä että lisäksi talonpoikaisia, halveksivat, sitäkö sivistyneet ukot pelkäisivät?

Ainakin minun mielestäni kaikkien mieliharrastusten tyydyttäminen aikaansaa tyytymyksen elämään. Lapsuudella on omat määrätyt harrastuksensa; tokkohan nuorukaiset niitä kaipaavat? Niitä on niinkään alkavalla nuoruuden iällä; etsiikö niitä enää tuo vakaantunut ikä, niin sanottu keski-ikä? Harrastuksensa on vielä silläkin iällä; ei niitäkään vanhuudessa tavoitella. Vihdoin on myös vanhuuden iällä muutamia harrastuksia. Niinkuin siis edellisten ikäkausien harrastukset katoavat, niin katoavat vanhuudenkin, ja, kun tämä on tapahtunut, niin tyytymys elämään tuo mukanaan otollisen kuolemanhetken.

21. Enhän minä puolestani käsitä, miksi en uskaltaisi sanoa teille, mitä itse ajattelen kuolemasta, sillä minulla on luullakseni tarkempi silmä tässä, koska olen lähempänä sitä. Luulen, että teidän isänne, Scipio ja Laelius, nuo mainiot ja minulle ylen rakkaat miehet, elävät vieläpä sellaista elämää, jota yksin sopii sanoa elämäksi. Niin kauan kuin olemme suljettuina tähän ruumiin ahtaaseen majaan, toimitamme ikäänkuin välttämättömyyden määräämää virkaa ja raskasta työtä; onhan taivaallinen sielu työnnetty alas ylhäisestä asuinsijastaan ja ikäänkuin vajonnut maahan, joka on sen jumalallisen ja iankaikkisen olemuksen vastakohta. Mutta uskon kuolemattomien jumalien sirotelleen sielut ihmisruumiiseen, jotta olisi semmoisia olentoja, jotka huolehtisivat maasta sekä tarkastellen taivaankappaleiden järjestystä jäljittelisivät sitä elämänsä tarkkaan määrätystä säännöllisyydessä. Eikä vain järkipiperäinen tutkistelu ole saattanut minua uskomaan sitä, vaan myöskin etevimpien filosofien maine ja arvovalta.

Kuulin, että Pythagoras ja pythagoralaiset, jotka ovat melkein meidän maanmiehiämme (heitä nimitettiin muinoin italialaisiksi filosofeiksi), eivät koskaan epäilleet, etteivätkö sielumme ole lähtöisin yleisestä jumalallisesta maailmanhengestä. Sitäpaitsi minulle osoitettiin, mitä Sokrates, jonka Apollon oraakkeli oli julistanut kaikkein viisaimmaksi, oli esittänyt sielujen kuolemattomuudesta viimeisenä elinpäivänään. Lyhyesti sanottuna, siitä olen vakuutettu ja sitä uskon, että, koska sieluilla on niin suuri nopeus, ja koska niissä asuu niin laaja muisto menneisyydestä sekä aavistus tulevaisuudesta, niin monta taitoa, niin monta tietoa ynnä keksintöä, semmoisia ominaisuuksia käsittävä olento ei saata olla kuolevainen. Ja koska sielu aina liikkuu eikä ole mitään alkusyytä liikkumiseen, koska se itse panee itsensä liikkeelle, ei se ole saavuttava liikkeen loppuakaan, sillä se itse ei ole koskaan jättävä itseään. Edelleen, kun sielun luonto on yksinkertainen, eikä sillä ole mitään eriarvoista tahi erilaista itsessään, niin ei sitä voida jakaa; ja jos sitä ei voida tehdä, ei se

saata kuolla. Pätevänä todistuksena taas siitä, että ihmiset tietävät varsin paljon ennen syntymistään, on se seikka, että pojatkin oppiessaan vaikeita tietoaineita käsittävät lukuisia asioita niin nopeasti, etteivät näytä niitä oppivan vasta silloin ensi kertaa, vaan näyttävät palauttavan ne mieleensä sekä muistelevan uudestaan. Tämä on jotakuinkin Platonin ajatus.

22. Ksenophonin mukaan taas vanhempi Kyros lausuu kuolinvuoteellaan seuraavasti: Älkää luulko, rakkaat poikani, että teistä erottuani en ole missään tahi en ole yhtään olemassa. Ettehän ollessani kanssanne nähneet sieluani, mutta ymmärsitte suorittamistani töistä sen olevan ruumiissani. Uskokaa siis sen olevan edelleen olemassa, joskaan ette näe sitä yhtään. Eiväthän tosiaan kunnianosoitukset mainioita miehiä kohtaan pysyisi heidän kuoltuaan, elleivät heidän omat sielunsa toimittaisi mitään semmoista, minkä johdosta kauemmin säilyttäisimme heidän muistoaan. Minä puolestani en milloinkaan ole saattanut tulla siihen vakaumukseen, että sielut elävät ollessaan kuolevaisissa ruumiissa, mutta kuolevat poistuttuaan niistä, enkä myöskään siihen, että sielu on tajuton poistuttuaan tajuttomasta ruumiista, mutta päinvastoin silloin täydellisesti tajullinen, kun se vapautettuna kaikesta ruumiin kosketuksesta on alkanut tulla puhtaaksi ja eheäksi. Ja kun ihmisen olemus hajoaa kuollessa, on myöskin ilmeistä, minne mikin sen muista osista erkanee -- kaikkihan poistuvat sinne, mistä ovat lähtöisin --: sitävastoin sielu yksin ei ole näkyvä, ei läsnäollessaan eikä erotessaan.

Vielä näette, ettei mikään ole niin kuoleman kaltaista kuin uni, mutta nukkuvien sielut osoittavat eniten jumalallista luontoaan; sillä kun ne ovat irralliset ja vapaat, näkevät ne paljon tulevaisuudessa tapahtuvaa. Tästä ymmärretään, millaisia ne ovat vastedes, kun ne kokonaan ovat irtautuneet ruumiin siteistä. Sentähden, päätti hän, jos asianlaita näin on, kunnioittakaa minua kuin jumalaa; mutta, jos sielu kuolee yhdessä ruumiin kanssa, niin säilyttäkää muistoni hurskaasti ja loukkaamatta peläten jumalia, jotka huoltavat ja hallitsevat koko tätä kaunista maailmaa! Täten puhui Kyros kuollessaan. Katselkaamme nyt omia esimerkkejämme, jos teitä haluttaa.

23. Ei kukaan saa minua siihen vakaumukseen. Scipio, että isäsi Paulus tahi molemmat isoisäsi Paulus ja Africanus tahi Africanuksen isä tahi setä tahi monet muut etevät miehet, joita minun ei tarvitse luetella, olisivat ryhtyneet niin suuriin jälkimaailman muistissa säilyviin yrityksiin, elleivät hengessään olisi nähneet jälkimaailman olevan heidän kanssaan yhteydessä. Vai luuletko, vähän kerskatakseni itsestäni vanhusten tapaan, että öin ja päivin, kotona ja sodassa olisin alistunut niin suuriin rasituksiin, jos olisin asettanut kunnialleni samat rajaviivat, kuin elämälläni on? Eikö olisi ollut paljoa parempaa viettää joutilasta ja rauhallista elämää ilman minkäänlaista vaivaa ja voimainponnistusta? Mutta ehdottomasti sieluni pyrki ylöspäin ja tähysteli siten aina jälkimaailmaa kohti, ikäänkuin se eläisi vasta elämästä erottuaan.

Ellei asianlaita olisi semmoinen, että sielut ovat kuolemattomia, ei tapahtuisi niin, että jokaisen sielu pyrki kuolemattomuuden kunniaan sitä enemmän, kuta jalompi hän on. Niinpä, kuta viisaampi joku on, sitä tynemmin hän kuolee, ja kuta tyhmempi, sitä vastahakoisemmin. Eikö siis teidän mielestänne enemmän ja kauemmaksi näkevä sielu huomaa lähtevänsä parempiin oloihin, ja se sielu taas, jonka näköaisti on tylsempi, ei sitä

huomaa? Minua puolestani viehättää halu nähdä isänne, joita olen kunnioittanut ja rakastanut, ja halajan tavata paitsi niitä, joita itse olen oppinut tuntemaan, myöskin ne, joista olen kuullut, lukenut sekä itsekin kirjoittanut. Ja mennessäni sinne ei kukaan helposti ole vetävä minua takaisin tahi uudestaan minua keittävä, niinkuin Pelias keitettiin. Ja jos joku jumala soisi minun uudelleen tulla lapseksi tästä ikätilastani sekä parkua kehdoissa, niin vastustaisin sitä kovasti enkä todellakaan tahtoisi ikäänkuin kuljettuani kilparadan päähän tulla kutsutuksi takaisin sen alkuun.

Mitäpä on elämässä mukavaa? Eikö pikemmin siinä ole vain vaivaa? Olkoon vainenkin siinä jotain mukavaa, varmaan sillä sittenkin on kyllästyksensä tahi määränsä. Eihän minua haluta päivitellä elämää, niinkuin useat oppineetkin miehet ovat tehneet monesti, eikä minua kaduta elämäni, koska aina olen elänyt niin, etten luule syntyneeni turhaan. Elämästä poistun ikäänkuin majapaikasta enkä niinkuin varsinaisesta kodista. Luonto on näet antanut meille täällä vierasmajan siinä viivähtääksemme eikä asuaksemme ainiaan. Oi ihanaa päivää, jolloin lähden tuohon sielujen jumalalliseen yhteyteen ja piiriin sekä erkanen tästä hällinästä ja sekamelskasta! Lähden paitsi äsken mainitsemieni miesten luo myös oman Catoni luo; hän oli paras mies ja herttaisin poika, joka milloinkaan on syntynyt. Hänen ruumiinsa tosin minä poltin tuhaksi, vaikka hänen päinvastoin olisi pitänyt tehdä se minun ruumiilleni, mutta hänen sielunsa, joka ei jättänyt minua, vaan katseli puoleeni, on varmasti eronnut niihin seutuihin, jonne se käsitti minunkin täytyvän tulla. Tätä onnettomuuden kohtausta näytin kestäväni lujamielisesti, mutta en siksi, että olisin ollut välinpitämätön siitä, vaan sentähden, että lohduttauduin ajatuksella, ettei eromme tulisi olemaan pitkällinen.

Tämän takia, Scipio, -- sitähan sinä sanoit Laeliuksen kanssa tavallisesti ihmetteleväsi -- vanhuus on minulle helppo eikä suinkaan rasittava, vaan lisäksi suloinenkin. Mutta, jos erehdyn luullessani ihmisten sieluja kuolemattomiksi, niin erehdyn mielelläni enkä tahdo, että tämä erehdys, josta iloitsen, riistetään minulta eläessäni. Jos taas kuoltuani, kuten muutamat pikkufilosofit arvelevat, en tuntisi mitään, niin en pelkääkään, että nuo filosofit kuoltuaan pilkkaisivat erehdystäni. Mutta, jos emme olisikaan kuolemattomia, on toki toivottavaa ihmiselle, että hän saa aikanaan sammua. Sillä luonto on elämälle pannut rajansa, samoin kuin kaikelle muulle. Vanhuus onkin elämän loppunäytös, aivan kuin se olisi näytelmä; siinä meidän tulee välttää uupumista, varsinkin jos kyllästys liittyy siihen.

Tämän verran minulla on ollut sanottavaa vanhuudesta. Jospa te pääsisitte tähän ikään, jotta voisitte kokemuksenne nojalla vahvistaa sen, minkä olette minulta kuulleet!

Selityksiä.

1. Ciceron käyttämät säkeet kuuluvat *Qvintus Enniuksen* (239-169 e.Kr.) "Vuosikirjat" (*Annales*)-nimiseen kuusimittaiseen runoteokseen. Siinä kohdassa, mistä säkeet ovat otetut, kerrotaan, kuinka roomalaisten ylipäällikkö *Titus Qvinctius Flamininus* taistellessaan Makedonian kuningasta Philipposta vastaan v. 198 oli joutunut vaikeaan asemaan, josta muudan paimen pelasti hänet tietä näyttämällä.

Titus Pomponius Atticus, Ciceron läheisin ystävä, oli roomalainen liike- ja rahamies, joka aina pysyi syrjässä valtiollisesta elämästä. Hänen lisänimensä Atticus (attikalainen) johtui hänen pitkällisestä oleskelustaan Ateenassa (87-65 e.Kr.).

Tithonos, Troian kuninkaan Laomedonin poika, sai puolisonsa Eos-jumalattaren pyynnöstä kuolemattomuuden. Kun hän vanhenemistaan vanheni, muutti Zeus hänet lopulta heinäsiirkaksi.

Ariston (n. 225 e.Kr.), peripateettinen filosofi, oli kotoisin Keos-saarelta.

3. *Gaius Livius Salinator* oli konsulina 188 e.Kr. ja *Spurius Postumius Albinus* konsulina 186 e.Kr.

Seriphos, vähäpätöinen saari, kuuluu Aigeian meren Kykladeihin.

4. *Qvintus Fabius Maximus Cunctator* (vitkastelija), kuollut 203 e.Kr., kuuluisa sotapäällikkö, oli viisi kertaa konsulina ja lisäksi diktaattorina. Fabius oli tyyni ja harkitseva luonteeltaan sekä koetti oman vakaumuksensa mukaan aina toimia valtion hyväksi.

Publius Sempronius Tuditanus ja *Marcus Cornelius Cethegus* olivat konsuleina 204 e.Kr.

Kansantribuuni *Marcus Cincius Alimentuksen* tekemä lakiehdotus kielsi ottamasta minkäänlaista lahjaa tahi palkkaa avustuksesta oikeuden edessä.

Tarentumin menettäneen päällikön nimi oli *Marcus Livius Macatus* (eikä *Salinator*).

Gaius Flaminius, joka kaatui konsulina v. 217 e.Kr. taistelussa Trasumenus-järven rannalla, aikaansai kansantribuunina v. 232 varsinaiselle kansalle edullisen peltolain.

5. *Gnaeus Servilius Caepio* ja *Qvintus Marcius Philippus* olivat konsuleina v. 169.

Kansantribuuni *Qvintus Voconius Saxa* esitti lakiehdotuksen naisten perintöoikeuden rajoittamisesta.

Platon (427-347 e.Kr.), kuuluisin kreikkalainen filosofi. *Isokrates* (436-338 e.Kr.), tunnettu puhetaidon opettaja, on m.m. kirjoittanut Panathenaikos-nimisen ylistyspuheen Ateenan kunniaksi. *Gorgias* (synt. n. 483 e.Kr.), reettori ja sofisti, oli kotoisin Sisiliasta Leontinoi'n kaupungista.

6. *Lucius Aemilius Paulus Macedonicus* (kuollut 160 e.Kr.), joka voitti Makedonian kuninkaan Perseuksen Pydnan taistelussa 168 e.Kr., oli teoksessa esiintyvän *Scipion* oikea isä. Caton vanhin poika *Marcus* kuoli pretoriksi valittuna 152 e.Kr.

Gaius Fabricius Luscinus, mainio virkamies ja sotapäällikkö, oli kuuluisa vaatimattomuudestaan ja nuhteettomuudestaan. *Manius Curius Dentatus*, konsulina kolmesti, voitti samnilaiset, sabiinit ja Pyrrhoksen, Epeiroksen kuninkaan. *Tiberius Coruncanius*, samoinkuin edellinen nousukas, tuli plebeijeistä ensimmäisenä ylimmäiseksi papiksi 253 e.Kr.

Appius Claudius, lisänimeltään *Caecus* (sokea), oli tarmokas valtiomies ja uudistusten harrastaja, joka esiintyi senaatissa vielä 280, kun kuningas Pyrrhos oli lähettänyt Kineaan puuhaamaan rauhaa.

Gnaeus Naevius (kuollut n. 204), julkaisi paitsi "Puunilaisota"-nimistä kertomarunoa huvi- ja murhenäytelmiä.

7. *Sophokles* (n. 496-405 e.Kr.), suurin kreikkalainen murhenäytelmäinkirjoittaja. *Hesiodos*, kotoisin Boiotian Askrasta, mainitaan vanhimmaksi eepilliseksi runoilijaksi Homeroksen jälkeen. *Simonides* (556-468 e.Kr.), syntyisin Keos-saarelta, kuuluisa lyyrillinen runoilija; samoin *Stesikhoros* (n. 630-550 e.Kr.), Sisilian Himerasta. *Pythagoras* (synt. n. 580), kotoisin Samos-saarelta, perusti tunnetun oppikunnan Etelä-Italiaan, Krotonin kaupunkiin. *Demokritos* (synt. n. 460 e.Kr.), Thrakian Abderasta, oli atomiopin perustaja. *Ksenokrates* (kuollut 314 e.Kr.), Platonin oppilas. *Zenon* (n. 336-264 e.Kr.), kotoisin Kypros-saarelta, oli stoalaisen oppikunnan perustaja. *Kleanthes* oli Zenonin oppilas ja seuraaja oppikunnan johdossa. *Diogenes*, akateemikko *Karneades* ja peripateetikko *Kritolaos* muodostivat ateenalaisen lähetystön, jonka senaatti v. 155 e.Kr. Caton vaikutuksesta karkoitti Roomasta.

Caecilius Statius (kuollut 168 e.Kr.) sepitti huvinäytelmiä kreikkalaisten esikuvien mukaan.

8. *Solon* (n. 640-559 e.Kr.), kuuluisa ateenalainen valtiomies, lainlaatija ja filosofi.

9. *Milon* (n. 580 e.Kr.), kotoisin Krotonista, oli tunnettu voimailija, josta kerrottiin aivan tarumaisia juttuja.

Gnaeus Cornelius Scipio, konsulina 222 e.Kr., ja hänen veljensä *Publius*, konsulina 218, kaatuivat molemmat Hispaniassa 212. *Lucius Aemilius Paulus*, teoksessa esiintyvän Scipion oikea isänisä, kaatui Cannaen taistelussa 216 e.Kr.

Ksenophon (n. 430-354 e.Kr.), monipuolinen kirjailija, on m.m. kirjoittanut "Kyroksen kasvatusta"-nimisen teoksen, jonka päähenkilönä on Persian kuningas Kyros.

10. *Masinissa* (238-149 e.Kr.), Numidian kuningas, oli Rooman uskollinen liittolainen ja vanhemman Scipio Africanuksen hyvä ystävä.

11. Caton "Muinaishistoria" (*Origines*), vanhin latinankielinen suorasanaisten teos, käsitteli Rooman ja muiden Italian yhteiskuntien historiata aina tekijän omaan aikaan asti.

12. *Arkhytas* (n. 400 e.Kr.), Pythagoraan oppilas, oli tunnettu filosofi ja valtiomies.

Gaius Pontiuksen poika oli *Gaius Pontius Telesinus*, joka sulki Rooman sotajoukon Caudiumin soliin 321 e.Kr.

Lucius Quinctius Flaminius, alussa mainitun Tituksen veli, oli konsulina 192 e.Kr. ja erotettiin senaatista 184.

13. Tässä on tarkoitettu *Epikurosta* (341-270 e.Kr.), joka perusti hänen mukaansa nimitetyn oppikunnan.

Publius Decius Mus vihkiytyi kuolemalle Sentinum taistelussa 295 e.Kr. hankkiakseen roomalaisille voiton gallialaisista ja samnilaisista.

Suurta jumal'emoa, *Kybeleä*, palveltiin alkuaan Frygiassa Ida-vuorella. Sieltä hänen palvontansa koteutui Roomaan 204 e.Kr.

14. *Lucius Ambivius Turpio* oli kiitetty näyttelijä ja teatterinjohtaja Terentiuksen aikana.

Titus Maccius Plautus (kuollut 184 e.Kr.), syntyisin Umbriasta, Sarsinasta, Rooman kuuluisin huvinäytelmäinkirjoittaja, jonka lukuisista kappaleista vielä 20 on jäljellä.

Livius Andronicus esitti ensimmäisenä Roomassa näytelmäkappaleen v. 240, Gaius Claudius Centon ja Marcus Sempronius Tuditanuksen konsulivuotena.

15. *Laërtes* oli Odysseuksen isä.

16. *Lucius Quinctius Cincinnatus*, joka kahdesti oli diktaattorina, pidettiin muinaisroomalaisen kunnon ja vaatimattomuuden perikuvana.

17. *Kyros*, Persian kuninkaan Dareios II:n poika, ryhtyi kapinaan veljeänsä Artakserkses II:ta Mnemonia vastaan, mutta joutui tappiolle ja kaatui Kunaksan taistelussa v. 401.

Marcus Valerius Corvinus (372-273 e.Kr.), mainio sotapäällikkö, oli kuudesti konsulina, ensikerran 348 ja viimeisen kerran 299.

Aulus Atilius Calatinus, kahdesti konsulina, diktaattorina 249 e.Kr.

18. *Publius Terentius* (n. 190-159 e.Kr.) oli Rooman etevin huvinäytelmäinkirjoittaja Plautuksen jälkeen.

20. *Lucius Iunius Brutus*, perintätietojen mukaan Rooman ensimmäinen konsuli.

Marcus Atilius Regulus, tunnettu sotapäällikkö 1. puunilaissodan aikana.

Marcus Claudius Marcellus, viidesti konsulina. Syrakuusan valloittaja, kaatui 208 e.Kr.

23. Tarujen mukaan *Medeia* hankki nuoruuden Aesonille, Jasonin isälle, keittämällä hänet. Sitävastoin *Medeia* kyllä paloitti ja keitti Aesonin velipuolen Peliaan, mutta ei herättänytkaan häntä henkiin.